

MŪZIKA UN KOMUNIKĀCIJA / MUSIC AND COMMUNICATION

ŠLĀGERA JĒDZIENS LAIKRAKSTĀ
RIGASCHE RUNDSCHAU (1919–1939)

Alberts Rokpelnis

Anotācija

Rakstā analizēts vārda *šlāgeris* (*Schlager*) jēdzieniskais saturs, kas atspoguļojas Rīgas vācu laikraksta *Rigasche Rundschau* publikācijās 1919.–1939. gadā. Šis vārds, īpaši vācu preses leksikā, parādījās dažādos kontekstos. Visbiežāk tas bija izteiksmes līdzeklis vai reklāmas sauklis uzmanības pievēršanai. Paralēli nostabilizējās izpratne par šlāgermūziku šī jēdziena plašākā nozīmē: starpkaru periodā to raksturoja operēšu mūzikas stilistika un modes deju ritmi, piemēram, dažādi fokstrota un tango paveidi.

Strauji attīstoties tādiem medijiem kā radio un kino, arī mūzikas industrijas mērķtiecīga darbība ļāva šlāgermūzikai izplatīties plašā auditorijā. 20. gs. 20. gados preses reklāmās par šlāgeriem sauca ne tikai operēšu mūziku un populārās dejas, bet arī mēmā kino filmas. Vēlāk, 30. gados, mūzikas industrijas ietekmē presē veidojās arī priekšstats par šlāgeri kā dziesmu no kinofilmās.

Atslēgvārdi: preses sludinājumi, filmmūzika, mūzikas industrija, operete

Abstract

The article analyses the representation of the term *Schlager* in the German *Rigasche Rundschau* newspaper in the period from 1919 to 1939. *Schlager* appeared in various contexts, especially in the German press vocabulary, and was most often interpreted as a means of expression or advertising slogan. At the same time, the understanding of *Schlager* as hit music stabilised. In the interwar period, the understanding of this term was characterised by its closeness to the style of operetta music and the rhythms of social dances, such as foxtrot and tango. The rapid development of audio and video media such as radio and cinema, as well as the development of the music industry, allowed hit music to reach a wide audience. In the press of the 1920s, not only were popular social dances and operetta music referred to as *Schlager* but also silent films. In the 1930s, under the strong influence of the music industry, the press developed the image of a hit as a song from a sound film.

Keywords: press releases, film music, music industry, operetta

Pēc valstiskās neatkarības iegūšanas 1918. gadā Latvijā turpināja pastāvēt trīs paralēlas profesionālās mūzikas strāvas – latviešu, vācbaltiešu un krievu (Klotiņš 2013: 384). Tas izpaudās arī publicistikas jomā: līdztekus jaundibinātajiem latviešu laikrakstiem un iknedēļas kultūras izdevumiem darbojās vācu un krievu prese. Šajā rakstā analizēts vārda *šlāgeris* lietojums Rīgas vācu laikrakstā *Rigasche Rundschau* (sludinājumos, kultūras apskatos, radio programmās), identificējot tā pieminēšanas kontekstus un izmaiņas laikposmā no 1919. līdz 1939. gadam. Rakstā netiks iztirzāti analītiski viedokļu raksti par populāro mūziku, tai skaitā šlāgeriem.

Publicistikas valodas stila pamatfunkcijas ir informēt, ietekmēt un izglītēt. Vienmēr jāreķinās ar preses izdevuma ideoloģisko ievirzi, konkrētā laika posmā dominējošo leksiku un, iespējams, kādiem citiem faktoriem. Analizējot preses saturu, jānodala ziņas no komentāriem un arī reklāma jāaplūko atsevišķi, ņemot vērā tās ikreizējo mērķi (Liepa 2011: 86). Izraudzītajā laikposmā *šlāgeris* ir modes vārds. Piemēram, rakstot par opereti vai kinofilmu, tas kļūst par nozares sugasvārdu, tāpēc lielākoties netiek iekļauts pēdiņās. Vārda nozīme rakstītājam ir pašsaprotama. Tomēr arī vācu presē starpkaru periodā retos gadījumos sastopam pēdiņas, kad šis vārds lietots ironiski vai ārpusmūzikālā nozīmē. Roberts Holbaums (*Robert Hohlbaum*) kādā *Baltische Monatshefte* publikācijā raksta par grāmatu tirdzniecības uzplaukumu 16. gs. reformācijas laikā. Viņš norāda, ka *šlāgeris* kā “mūslaiku vārds” viņam nav simpātisks, tādēļ Lutera izdoto Bībeli labāk būtu saukt par sava laika “bestselleru” (Hohlbaum 1935: 666).

Baltijas ciešās kultūras saites ar Vāciju – tās mūziku un mūziķiem, arī kino un citām izklaides jomām – ļauj izskaidrot Vācijas preses ietekmi uz sabiedrisko domu. Tā izpaudusies gan Latvijas vācu presē, gan latviešu valodā rakstošajos izdevumos. Tā, piemēram, jēdziens *šlāgeris* (vācu *Schlager*) bija Rīgas vācu preses uzmanības lokā jau vairākas desmitgades pirms Pirmā pasaules kara, un šis apzīmējums tika plaši lietots visā starpkaru posmā. Lai arī par džezu latviešu prese sāka rakstīt tikai kopš 1922. gada (Veitners 2014: 61), *Rigasche Rundschau* slejās vārdu salikums *Ragtime und Jazz* kā mūzikas virziens minēts jau 1920. gada nogalē (“Lokales. Tanzturnier” 1920).

Lai noskaidrotu, kuros laikrakstos, kādās rubrikās un kontekstos *šlāgeris* pieminēts, tika atlasītas publikācijas vācu valodā periodā no 1918. gada 1. janvāra līdz 1939. gada 31. decembrim, kad lielākās vācu avīzes Latvijā pārtrauca darbību. Kvantitatīvo datu atlasei, apkopošanai un analīzei izmantota Latvijas Nacionālās bibliotēkas digitalizēto periodisko izdevumu datubāze *periodika.lv*. Laikrakstu atlasē vārds *Schlager* pilnajā tekstā uzrādīja 14358 rezultātus. No tiem vairāk nekā puse (8484 rezultāti) fiksēti avīzē *Rigasche Rundschau*. Attīrot kļūdainos un nederīgos datus (*Schlag*, *Schläger* un *schlagen* atvasinājumus), iegūti

kopumā 4025 šlāģera pieminējumi Rīgas vācu presē laika posmā no 1918. līdz 1939. gadam. Ņemot vērā, ka visbiežāk šis vārds sastopams laikrakstā *Rigasche Rundschau*, turpmāka atlase veikta tikai šajā izdevumā. *Rigasche Rundschau* bija lielākais dienas laikraksts vācu valodā lasošajai auditorijai Baltijā starpkaru posmā. Pēc Pirmā pasaules kara to atsāka izdot 1919. gada jūlijā, sešas reizes nedēļā 15–20 tūkstošu metienā. Vidēji 6–12 (atsevišķos gadījumos pat līdz 24) lappušu apjomā laikraksts pastāvēja līdz 1939. gada 13. decembrim (Treijs 1996: 490). Laikā no 1919. līdz 1939. gadam vārds *šlāģeris* laikrakstā *Rigasche Rundschau* parādās vismaz 2390 reizes (skat. 1. diagrammu 108. lpp.). Dati rāda, ka šis skaits ar vairākiem straujiem lēcieniem pieaug līdz 1930. gadam, bet pēc tam pakāpeniski samazinās.

Svarīgi atzīmēt, ka ar *periodika.lv* meklēšanas rīku iegūtie dati kopumā nav gluži precīzi. Tie parāda galvenās tendences, bet, veicot laikrakstu padziļinātu izpēti, atklājas, ka pieminējumu skaits pa gadiem visbiežāk ir nedaudz lielāks.

Kļūdu iespējamība izpaužas kā statistikas datu nesakritība vairākos parametros:

- rezultātos uzskaitīti divi vienādi ieraksti;
- vienā laikraksta numurā, piemēram, reklāmās, fiksēti vairāki atšķirīgi šlāģera pieminējumi;
- vienā reklāmā šlāģeris minēts divreiz, bet uzskaitīta tikai viena reize;
- *periodika.lv* programmatūra var neatpazīt vārdu *šlāģeris* vācu valodai raksturīgajos saliktnos (*Schlager-Programm* u. tml.);
- ārpusmuzikālos kontekstos parādās vārds *Schläger* (rakete sportā, arī zobens).

Rigasche Rundschau slejās vārds *šlāģeris* sastopams galvenokārt trīs veidu publikācijās:

- reklāmās – sludinājumu lapās, reklamējot filmas, operešu uzvedumus un deju zāles;
- kultūras notikumu ziņās vai kino, radio un operešu programmās, kas informē par tuvākajiem pasākumiem, dažkārt apzīmējot kādu no tiem kā šlāģeri;
- kultūras apskatos – izvērstākos rakstos par gaidāmām vai nesenām izrādēm, operetēm, koncertiem un citiem notikumiem.

Ņemot vērā šlāģeru pieminējumu dinamiku, kontekstuālo dažādību un saliktnu ievērojamo īpatsvaru vācu valodā, nepieciešams turpmāk rakstā lietoto terminu latviskojuma skaidrojums:

- šlāģerfilma – filma, kas presē nosaukta par šlāģeri; attiecīgi, mēmā šlāģerfilma vai skaņu šlāģerfilma;

- filmu šlāgeris jeb šlāgerdziesma – atsevišķs skaņdarbs no skaņu filmas;
- šlāgeroperete – operetes uzvedums;
- operetes šlāgeris – operetes fragments;
- mēmā filmu operete – pēc operetes motīviem uzņemta mēmā filma;
- skaņu filmu operete – pēc operetes motīviem uzņemta muzikāla filma.

Rakstā tiks skarti dažādās zemēs radīti darbi, tomēr, atbilstoši šī pētījuma tematiskajai ievirzei, prioritāri tiks minēts katra darba (filmas, operetes utt.) nosaukums vācu valodā, kas sastopams laikrakstā *Rigasche Rundschau*, un tā latviešu tulkojums.

1. diagramma. Periodika.lv uzrādītais vārda *Schlager* pieminējumu skaits laikrakstā *Rigasche Rundschau* atsevišķos gados (Latvijas Nacionālā bibliotēka b. g.)

Rigasche Rundschau tekstā, tai skaitā reklāmās, vārds *šlāgeris* parādās trīs veidos. Pirmkārt, kā sauklis jeb izsaukmes vārds (*Schlager!*), kas lietots, gan informējot par jaunumu, gan kā reklāmas noformējums. Kopš laikraksta darbības atsākšanas 1919. gadā sauklis *Schlager* visbiežāk redzams kinofilmu sludinājumos, piemēram, “Šlāgeris! Lieliskākā sezonas filma!” (*Schlager! Das hervorragendste Bild der Saison!*) (“Moral und Sinnlichkeit. Theater “Kolosseum”” 1920). To, vai *šlāgeris* ir operete, filma vai deju mūzikas opuss, izsaka reklāmas teksts, bet pats vārds visbiežāk izmantots tikai uzmanības pievēršanai, jo nekādu citu pierādījumu par popularitāti reklāma nesniedz.

Otra tendence ir apzīmējuma *šlāgeris* lietojums savienojumos ar īpašības vārdiem dažādās variācijās. Vistipiskākie ir pieminējumi kopā ar attieksmes īpašības vārdu. Tādā veidā reklāmas pasūtītājs iezīmē kontekstu un akcentē reklamētās preces vērtību, piemēram, vēstot par topošu un drīzumā uz ekrāniem sagaidāmu kinofilmu *Jungfräuliche Berge* (“Jaunavu kalni”). Tā apzīmēta kā “māksliniecisks krievu šlāgeris” jeb *Russischer künstlerischer Schlager* (“Kino “Astoria”” 1923). Retākos gadījumos parādās vārdkopa “lēti šlāgeri” (*billige Schlager*) kā apzīmējums vispārējam oriģinālu ideju trūkumam (“Wirtschaftliche Rundschau. Die Aussichten der Leipziger Herbstmesse” 1930). Reklāmu veidotāji nemitīgi piedāvā jaunus un jaunus epitetus. Apkopojot

ziņas, piemēram, par 1926. gadu, konstatējams, ka visas šlagerfilmas apzīmētas ar kādu raksturojošu īpašības vārdu – “jaunākā” (4), “liela” (2), “pasaules”, “pirmklasīga” (*erstklassig*) u. c. Šlāgerim nav tautības. Lai arī tas ir vācu izcelsmes vārds, presē raksta par angļu, franču, itāļu, krievu un vācu šlāgeriem (Günther 1930). 11 reizes norādīta izcelsmes zeme (Francija – 2, Krievija – 1, Vācija – 4) vai pilsēta (Berlīne – 4). Vienu reizi minēts sezonas šlāgeris (*Schlager der Saison*) un arī filmu šlāgeris (*Film-Schlager*).

Piemēram, kāda reklāma aicina uz filmas *Die Vampyre der Liebe* (“Mīlas vampīrs”) pirmizrādi kino-varietē *Moulin Rouge*: “Visiem jāredz šis spožais šlāgeris!” (*Alle müssen diesen glänzenden Schlager sehen!*) (“Kino-Varieté “Moulin-Rouge”” 1926). Citā piemērā par izcilu šlāgeri (*Hervorragender Schlager*) nosaukta filma *Im Netze der Demi-Monde-Dame* (“*Demi-monde* dāmas tīklā”). To izrādīja kino *Star* Brīvības ielā 32 (“Kino “Star”” 1929). Filma uzņemta pēc Augusta Strindberga (*August Strindberg*) lugas *Tēvs* (zviedriski *Fadren*, 1887) motīviem. Vēl kādā gadījumā 1920. gadā kino-varietē *Moulin Rouge* no 24. līdz 30. aprīlim izrādīja krievu šlāgeri (*Russischer Schlager*), filmu *Am Kamin* (“Pie kamīna”, 1917) (“Wiedereröffnung des Kino “Moulin Rouge”” 1920). Gandrīz desmit gadus vēlāk (1929) šo pašu filmu demonstrēja arī kino *Metropol*, papildinot to ar otro daļu *Vergiß den Kamin* (“Aizmirsti par kamīnu”, 1917) (“Kino Metropol. “Am Kamin” und “Vergiß den Kamin”” 1929). Abas filmas līdz mūsdienām nav saglabājušās. Lai arī 1929. gadā *Pie kamīna* joprojām bija populāra, tā vairs nebija jaunums un, domājams, tāpēc netika dēvēta par šlāgeri (“Kino Metropol. “Am Kamin”” 1929).

Trešais šlāgera jēdziena konteksts arī ir saistīts ar reklāmu; tas parādās divu vai trīs vārdu saliktenos, kas ir tipiski vācu valodai. Piemēram, tādi salikteni kā *Operetten-Schlager* vai *Film-Schlager* skaidri savieno norādi uz popularitāti ar konkrētu kultūras produktu, mūzikas žanru vai arī mediju (filmu). Citos gadījumos, piemēram, kinoizrādes vai vairāki secīgi kinoseansi tiek raksturoti ar vārdu salikumu *Schlager-Programm*. Tipisks filmu reklāmu apzīmējums ir arī *Zweischlager-Programm* (“divu šlāgeru programma”), ar kuru vienā vārdā raksturots programmas saturs (““A. T.”” 1929). Salikteņu veidošanā izmantoti arī īpašvārdi, kas norāda uz kultūras produkta ģeogrāfisko vai kultūras izcelsmi. Piemēram, filma *Die Göttin der Rache* (“Atriebes dieviete”, 1929) ir Holivudas šlāgeris (*Hollywood-Schlager*) (“Kasino-Theater” 1929). Citā gadījumā saliktenis veidots no personvārda: *Der Harry-Liedtke-Schlager “Zirkusprinzessin” mit Hilda Ritsch* (“Harija Lītkes šlāgeris *Cirka princese* ar Hildas Ričas piedalīšanos”) (“Kino. Lichtspiele” 1929). Līdz ar skaņu filmu parādīšanos preses leksikā ienāca jauni nozares salikteni kā *Lichtton-Film* (“gaismas skaņu filma”), *Lichtton-Operette* un *Ton-Film-Operette*. Piemēram, filma *Eine Vernunftthe* (“Aprēķina laulība”) reklāmā apzīmēta kā *Licht-Ton-Schlager* (“gaismas skaņu šlāgeris”) ar

Ēriha Bergsona (*Erich Bergson*) mūziku ("Casino-Theater" 1932a). Cits piemērs: *Neuester deutscher TON-FILM. TON-OPERETTE. Wien – die Stadt der Lieder* ("Jaunā vācu skaņu filma. Skaņu operete. Vīne, dziesmu pilsēta") ("Wien – die Stadt der Lieder" 1930).

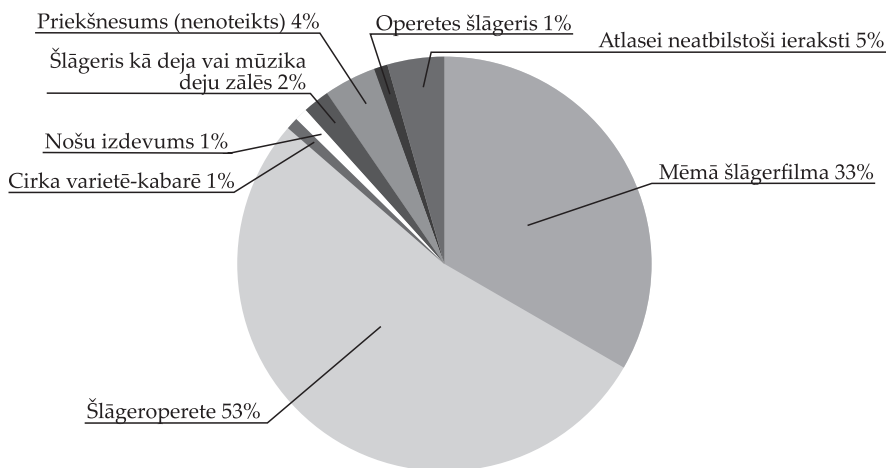
30. gadu sākumā filmmūziku raksturoja divi vārdi: mūzika, ar to saprotot filmas skaņu celiņu, un šlāgeri – filmā izpildītās dziesmas jeb t. s. šlāgeri, kas komponēti deju ritmos. Pieminēšanas vērts ir fakts, ka kādā kultūras apskatā par izklaides vietām Rīgas parkos pirms un pēc Pirmā pasaules kara vienu reizi konstatēts saliktenis *Schlager-Musik* (Keuchel 1932). Ņemot vērā kontekstu, to var uztvert kā apzīmējumu visa veida populārajai mūzikai.

Pirms Pirmā pasaules kara presē par šlāgeriem visbiežāk dēvēja operešu mūziku. 20. gs. 20. gados operetē kā skatuves žanrā arvien vairāk iekļāvās jaunās modes dejas (piemēram, šimmijs – *shimmy*, vansteps – *onestep* u. c.), kuru ritma stilistiku raksturoja tobrīd populārais un plaši interpretētais vārds *džezs* (Scott 2019: 7, 89, 192). Šī laikposma preses leksiku visā tās problemātikā, iespējams, visspilgtāk demonstrē sekojošs citāts par Hermaņa Beitenmīllera (*Hermann Beuttenmüller*) 1921. gadā komponēto opereti *Meine Frau – das Fräulein* ("Mana sieva – jaunkundze"):

"Šis darbs ir jaunākā šlāgeroperete. Tajā iekļautas modernās šlāgerdejas kā šimmijs un džezs!" ("Kunst- und Geistesleben" 1921)

1923. gadā *Rigasche Rundschau* slejās bieži ir sastopams jēdziens *Schwank* (latviski tieši tulkojot – grīlošanās, svārstīšanās), arī *musikalischer Schwank*, kas mūzikā apzīmē uzvedumu operetes stilā (skat. 2. diagrammu). Operešu kontekstā laikraksts atsaucas uz jēdzienu *Schwank-Schlager*, attiecinot to uz muzikālo joku lugu *Der keusche Lebemann* ("Šķīstais dzīves baudītājs", 1921). Šī darba autori ir Francs Arnolds (*Franz Arnold*) un Ernsts Bahs (*Ernst Bach*), un tas ticis izrādīts Vērmanes dārzā Vācu teātrī ("Kunst- und Geistesleben" 1923a). Lai arī ne vairs jaundarbs, kā šlāgeris apzīmēts arī 1923. gadā Rīgā iestudētais uzvedums *Wenn Männer schwindeln* ("Kad vīrieši reibst", 1913) ar Valtera Vilhelma Geces (*Walter Wilhelm Goetze*) mūziku ("Kunst- und Geistesleben" 1923b). 30. gados operešu reklāmas vairs nebija aktuālas. Operešu uzvedumus prese pieminēja kultūras un ziņu slejās, savukārt skaņu filmu operetes tika reklamētas kā skaņu filmas.

¹ *Das Werk ist der neueste Operettenschlager. Moderne Schlager-Tänze, wie "Jimmy" und "Jazz", enthaltend!*

2. diagramma. Šlāgeru pieminējumi laikrakstā *Rigasche Rundschau* 1923. gadā

Kultūras dzīves apskatos rubrikā *Kunst- und Geistesleben* ("Māksla un garīgā dzīve") par šlāgeri dēvēti gan skatuves uzvedumi, gan retākos gadījumos spilgti operešu fragmenti. 1923. un 1924. gadā operešu uzvedumi Rīgā bija viskuplāk apmeklēti. 1924. gadā statistikā norādīts ievērojams skatītāju skaits – 83 498 (*Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata* 1927: 103). Vārds *šlāgeris* laikrakstā *Rigasche Rundschau* 1923. gadā minēts 203 reizes, un dati rāda operetes šlāgeru dominanti attiecībā pret kino šlāgeriem 2:1. Dažādos ar operešu uzvedumiem saistītos kontekstos šlāgeris minēts 103 reizes, turpretī kino sakarā – 65 reizes (59 reklāmās un 6 kino programmu apskatos). Tomēr operešu šlāgeru reklāmu skaita pieaugums bija tikai īslaicīgs, jo kino šlāgeri atkal atguva kvantitatīvu pārsvaru citos gados. Tieši 1923. gada kontekstā operešu pieminējumu skaits tiešā veidā saistīts ar Vērmanes dārza Vācu teātra izrādēm vasaras sezonā: tolaik kultūras dzīves sleja regulāri vairākas reizes nedēļā informēja par izrāžu demonstrējumiem. Plaši tika lietots vārdu salikums *Operetten-Schlager*, attiecinot to uz izrādi kopumā. Savukārt rudenī bieži tika pieminēta Žana Gilberta (*Jean Gilbert*) populārā operete *Katja, die Tänzlerin* ("Dejotāja Katja") (*Kunst- und Geistesleben* 1923c). Pieprasītākās operetes kultūras apskatos un sludinājumos tika reklamētas ar lielāku intensitāti; to vidū līdztekus, piemēram, iepriekš minētajai *Katja, die Tänzlerin* bija arī operete *Familie Raffke* ("Rafkes ģimene"). Tomēr nevar runāt par mērķtiecīgu operetes teātra darbības veicināšanu Rīgā: "Mēģinājumi nodibināt patstāvīgus operetes teātrus pēckara laikā nav devuši apmierinošus rezultātus, kaut gan apmeklētāju tām netrūktu." (Krūmiņš 1928: 113)

Par pārmaiņām operetes žanra popularitātē liecina vairākās publikācijās izteiktie viedokļi. Bažas par operetes nākotni mūzikas industrijas ietekmē jau 1920. gadā paudis kāds kultūras apskatnieks. Autors, kas parakstījies kā J. E., atskatās uz operetes *Wie einst im Mai* ("Kādreiz maijā", 1913) pirmizrādi Vācu operetē (Rūdolfā Bernbauera

/Rudolph Bernbauer/ un Rūdolfā Šancera /Rudolph Schanzer/ joku luga 4 ainās ar dziesmām. Valtera Kollo /Walter Kollo/ mūzika):

“Reiz maijā, tātad joku lugas un operetes ziedu laikā, vecajā labajā joku lugā dzirkstīja joki un īsta komika, savukārt operetē – muzikālas pērles, kas jau drīz visās lielpilsētās uzbangoja melodiskus skaņu viļņus pēc tam, kad bija priecējušas cilvēces acis un ausis Parīzē (Ofenbahs), Vīnē (Štrauss) vai Berlīnē. Kas senāk bija neliels vieglā žanra mākslas darbs, tas šodien kļuvis par fabrikas preci. Šodienas šlāģeri [izcēlums mans – A. R.] rīt būs krituši pelnītā aizmirstībā; tie galu galā ir viendienas mušas un pārsvarā nekas vairāk kā divdomīgu situāciju ragū, kas padarīts baudāms, pievienojot dziesmas un dejas².” (J. E. 1920)

² *Einst im Mai, also in der Blütezeit der Posse und Operette, prickelte es von Witz und echter Komik in der guten alten Posse und von musikalischen Perlen in der Operette, die bald in allen Großstädten melodische Tonwellen schlugen, nachdem sie in Paris (Offenbach), in Wien (Strauß) oder in Berlin Auge und Ohr der Menschheit erfreut hatten. Was einst kleines Kunstwerk des leichten Genres war, ist heute zur Fabrikware geworden. Die Schlager von heute sind morgen der verdienten Vergessenheit verfallen, sie sind eben Eintagsfliegen und meist nichts mehr als ein mit Gesang- und Tanzeinlagen genießbar gemachtes Ragout von zweideutigen Situationen.*

Arī vairāku citu publikāciju autori pievērs uzmanību operetes žanra jaunajam veidolam. Piemēram, Leona Jesela (*Leon Jessel*) operetei *Das Schwarzwaldmädel* (“Švarcvaldes meitene”, 1917) veļtīts izvērsts raksts. Tā autors Rihards Oto Ginters (*Richard Otto Günther*) norāda uz stilistiku, kas, viņaprāt, tuva senāku Vīnes operešu paraugiem (*nach dem Muster älterer Wiener Operetten*), bet vienlaikus iezīmīga ar modernajiem šlāģeriem raksturīgo uzmundrinošo ritmu (Günther 1926). Respektīvi, jaunākie, aktuālie šlāģeri šajā kontekstā tiek saistīti ar noteiktu ritma ievirzi. Citā gadījumā 20. gadu beigās minēts, ka tenors Hanss Rīdbergs (*Hans Riedberg*) piedalās Vācu operetes iestudētajā modernajā deju un šlāģeru operetē (*Tanz und Schlager-Operette*) *Yvette und ihre Freunde* (“Ivete un viņas draugi”) (“Deutsche Operette” 1929). Autori norāda uz jauno deju ritmu nozīmi operetes uzvedumos kopumā, taču ne vienmēr apraksta pašas dejas.

Vēsturniece Ineta Lipša, balstoties uz preses liecībām, izvērta apgalvojumu, ka arī revijas kā teatrāli vienotus, bet muzikāli savstarpēji nesaistītus priekšnesumus Rīgā sāka aktīvi demonstrēt tikai kopš 1926. gada. Vairāki kinoteātri tika pārveidoti par t. s. miniatūrteātriem, kuros divertismentus uzveda pārmaiņus ar filmām; tāds bija, piemēram, kādreizējais kino (jeb kino-varietē) *Moulin Rouge* Teātra ielā 10 (Lipša 2012: 139). *Jaunākajās Ziņās* aprakstīts, kā revija izaugusi no operetes:

“[...] tur veikli sakoncentrēts viss, kas mūslaiku cilvēku valdzina, pat cirku, kino, radio neizslēdzot. [...] “Sensācijas” uzvedums kā revija vēl vienpusīgs – stipri pārsvarā operetes iespaids. [...] Operetu un deju mūzikā orķestris skan braši. Vokālā daļā daudz populāru “šlāģeru” un kuplejas.” (J. K. 1927)

Sekojošajās modei, 20. gadu beigās revijas sāka uzvest arī Rīgas lielajos teātros. Tās bija ienesīgas, un vietējo teātru vadība protestēja pret ārzemju viesmākslinieku ienākšanu, cenšoties iestudēt eksotiska satura darbus pašu spēkiem. Taču ne vienmēr tas izdevās veiksmīgi (Lipša 2012: 142). Revija kā muzikāls priekšnesums atsevišķos gadījumos bija cieši saistīta ar šlāģeriem, kuplejām un modes deju ritmiem, tomēr kopumā pieprasījums pēc tām nebija tik liels, lai rastos, piemēram, Parīzes vēriena uzvedumi. Tādēļ Rīgā revijas varēja skatīties vien

dažus gadus. Arī *Rigasche Rundschau* publikācijās šis žanrs lielu rezonansi neradīja. Lai piesaistītu apmeklētājus, revijas nereti tika reklamētas kopā ar kādu kino filmu kā dubultprogramma (*Doppel-Programm*): piemēram, kino *Astoria* piedāvāja noskatīties filmu un divertimentu-reviju. Sauklis "Uz skatuves – sezonas šlāgeris" (*Auf der Bühne Schlager der Saison*) tika attiecināts uz kinoteātra telpās uzvestu reviju, bet ne uz filmu ("Kino-Theater Astoria" 1926). Arī *Splendid Palace* dažus mēnešus vēlāk sludinājumā piedāvāja līdzīgu izklaidi – *Musik- und Film-Programm*. Pirmajā daļā bija ietverts orķestra priekšnesums, bet otrajā daļā "šlāgeris" – filma *Der schwarze Engel* jeb "Melnais eņģelis" ("Splendid Palace" 1926).

Rīgas Vācu operete līdz 20. gadu vidum bija nozīmīgs izklaides centrs. Līdzīgi kā kino, tas publiskajā telpā tika pretrunīgi vērtēts. 20. gadu otrajā pusē apmeklētāju skaits kritās, līdz 1930. gadā Vācu opereti slēdza. Turpmāk operetes un līdzīgas ievirzes muzikālus uzvedumus izrādīja brīvdabas estrādēs Rīgas parkos, arī Latvijas Nacionālajā operā un dažādos teātros, bet *Rigasche Rundschau* reklāmās šie iestudējumi atspoguļoti reti. Tādēļ 30. gados operetes kontekstā šlāgeri pieminēti vien nenozīmīgā skaitā, atsevišķās ziņās par muzikālām izrādēm. Piemēram, 1936. gadā kultūras ziņās fiksēti vairāki Rīgas Vācu teātra (*Deutsches Schauspiel*) iestudējumu apskati. Tajos gan tikai norādīts, ka uzvedumos izpildīti "arī šlāgeri" ("Deutsches Schauspiel" 1936). Rakstnieks un teātra režisors Jānis Jansons (1908–1985) 1934. gadā, atskatoties uz teātru darbību iepriekšējos gados, šādi raksturoja operes lomu kopumā: "Operetes un viegla žanra komēdijas ir tikai pārejošs repertuāra vilnis, kurš teātriem šķita kā pēdējais līdzeklis publikas pievilšanai" (Jansons 1934: 13).

20. gadu vidū aprītē ienāca jauns medijs – radio; paralēli tam notika pirmie mēģinājumi mehāniski pievienot skaņu filmām. Laikraksts *Rigasche Rundschau*, informējot par mūziku radio kontekstā, šlāgera jēdzienu lieto reti. Laikā no 1926. līdz 1939. gadam šajā izdevumā atrodamas vismaz 1337 dažādas ar radio saistītas rubrikas, tai skaitā regulāri publicētas radiostaciju programmas un skaitliski nedaudzi raidījumu apskati. Biežāk sastopamās rubrikas ir *Radio. Aus den Rundfunkprogrammen* ("Radio. No radioprogrammām") (1926–1927) un *Heute im Rundfunk* ("Šodien radio", regulāri no 1928. līdz 1930. gadam). Vēl jāatzīmē *Morgen im Rundfunk* ("Rītdien radiofonā", 1930–1933). Šlāgeris šajā materiālu klāstā parādās tikai 3 % gadījumu. Gados, kad vairāk rakstīts par radio kopumā, šlāgeris pieminēts biežāk.

Pirmie radiatoraidījumu apskati laikrakstā *Rigasche Rundschau* publicēti laika posmā no 1926. gada 20. marta līdz 1927. gada 15. oktobrim. Rubrika *Radio. Aus den Rundfunkprogrammen* informēja par Rīgas radiofona un dažu vācu raidstaciju, piemēram, Kēnigsbergas, Mīnhenes un Berlīnes radio aktuālo dienas programmu. Pusotra gada

laikā šlāģeris ārzemju raidstaciju programmās minēts tikai 12 reizes. Bet Rīgas radiofona programmās no 1926. līdz 1929. gadam vārds *šlāģeris* vispār nav sastopams. Aprakstot šlāģerus, radio programmās netika pieminēti to autori, mūzikas izcelsme (piemēram, operete vai filma) un konkrēti deju žanri. Dažos gadījumos norādīta kāda īpašība – jaunākais, modernais, sezonas šlāģeris u. tml. Radioapskatos plaši izmantoti vārdu salikumi, kuros, tāpat kā kino reklāmās, līdzās nostatītas paralēli eksistējošas un relatīvi neatkarīgas, bet no valodas lietojuma viedokļa savstarpēji pielīdzinošas kategorijas, piemēram, “No ielas dziesmas līdz šlāģerim” (*Vom Gassenhauer bis zum Schlager*) (“Radio. Aus den Rundfunkprogrammen” 1927); tāpat līdztekus minēti šlāģeri un operete.

Rubrika *Heute im Rundfunk* visbiežāk sastopama 1928. un 1929. gadā, kad tā gandrīz ik dienu informē par ārzemju un Rīgas radiofona programmu. Arī norādes uz operetēm vai deju mūziku tajā sastopamas regulāri, bet vārds *šlāģeris* parādās reti un tas uztverams kā noteikta mūzikas virziena, žanra apzīmējums, nevis reklāmas sauklis. 1929. gadā ārzemju radio programmās šlāģeri pieminēti piecreiz (“Heute im Rundfunk” 1929a). Berlīnes radio programma, piemēram, aprakstīta šādi: “Šlāģeri un operešu mūzika. Pēc tam līdz pusdiviem deju mūzika” (*Schlager und Operettenmusik. Danach bis ½ 2 Uhr Tanzmusik*) (“Heute im Rundfunk” 1929b). Šis piemērs rāda, ka šlāģeri skanējuši vienā programmā ar operešu mūziku, kas liecina par abu žanru vēsturisko saikni, turpretī deju mūzika nodalīta atsevišķi. Ņemot vērā, ka programmā nav sīkāku skaidrojumu par atskatotajiem darbiem, var vienīgi pieņemt, ka ar *operešu mūziku* jāsaprot operešu fragmenti; sekojošā *deju mūzika* ir dažādu laiku dejas, bet *šlāģeri*, iespējams, ir jaunākās modes dejas. 1930. gadā rubrika *Heute im Rundfunk* vēl bija regulāri lasāma līdz septembrim (83 publikācijas, no tām tikai trijās minēti šlāģeri). Tad pamazām to nomainīja sadaļa *Morgen im Rundfunk*, kas pieteica nākamās dienas programmu.

Kopumā 30. gadu sākumā šlāģeru pieminējumu skaits visās radio programmās un rubrikās nedaudz pieauga. 1930. gadā tie minēti 18 reizes, tai skaitā 11 reizes – programmā *Morgen im Rundfunk*. Trīs gadījumos norādīts, ka arī Rīgas radiofons pārraidīja šlāģerus – to apliecina ziņa *Die neuesten Schlager (Polidor Platten)* / “Jaunākie šlāģeri (Polidor firmas platēs)” (“Morgen im Rundfunk” 1930). 1932. gadā *Rīgasche Rundschau* slejās rodam vienu ziņu par šlāģeriem Rīgas radiofona programmā – *Schlager aus jüngster Vergangenheit* (“šlāģeri no nesenās pagātnes”) (“Heute im Rundfunk” 1932), un desmit gadījumos tie pieminēti arī ārzemju programmu sakarā.

Savukārt 30. gadu otrajā pusē vērojams noplakums: 1936. gadā vārds *šlāģeris* radio kontekstā ir sastopams vairs tikai divas reizes. Vienā gadījumā Budapeštas radio atskaņo “šlāģerus, [kas sacerēti] no

1914. līdz 1920. gadam" (*Schlager aus den Jahren 1914 bis 1920*) ("Hallo Europa! Rundfunk-Programm" 1936a). Otrā gadījumā, pirms Jaunā gada, Prāgas radio pārraida "desmit populārākos iepriekšējā gada šlagerus" (*Die zehn erfolgreichsten Schlager dieses Jahres*) ("Hallo Europa! Rundfunk-Programm" 1936b). Kopumā jāsecina, ka Rīgasche Rundschau publicētajās radio programmās vārds *šlageris* šajā periodā sastopams reti.

20. gadu nogalē fiksētas arī vairākas skaņuplašu šlageru reklāmas: 1929. gadā tās bija sešas. Savukārt 1930. gadā līdz ar skaņu kino attīstību apritē ienāca plašu reklāmas ar pirmajiem skaņu filmu šlageriem. Sauklis "Jaunākie šlageri" (*die neuesten Schlager*) reklāmu saturā sāka nostabilizēties tieši saiknē ar filmu šlageriem ("Phonycord Dauerschallplatte" 1930; "Tonbild-Karten (Gramophon-Platten)" 1930). Pēc *Bellaccord-Electro* dibināšanas 1931. gada novembrī pirmā deju šlageru reklāma *Rigasche Rundschau* slejās parādījās tikai aprīlī: bija pievienota norāde, ka visi ieraksti ir veikti Berlīnē, vācu valodā, un tos iespēlējis Edija Valisa simfonijas orķestris (*Jazz-Symphonie-Orchester Eddy Walis*) ("Die Neuesten Tanzschlager nur auf Bellaccord-Electro" 1932). 1930. gadā par šlageriem skaņuplatēs rakstīts piecreiz, bet turpmākajos gados, sarūkot vispārējam šlageru pieminējumu skaitam, arī skaņuplašu reklāmās tie vairs nefigurē. Toties lasāms kāds norūpējies (redakcijas) viedoklis par to, ka Rīgas Jūrmalā tagad ik dienu skan gramofonu mūzika – pilsētas dziesmas (*Gassenhauer*) un jaunie šlageri no kofera patafoniem ("Zur Grammophonplage am Rigaschen Strande" 1930). Atsevišķos gadījumos šlageri minēti vispārējā gramofonu mūzikas un deju kontekstā ("Šlageri un dejas" – *Schlager und Tänze*) (Steguweit 1939).

Periodiski, bet ne lielā skaitā, sastopamas nošizdevumu reklāmas (1923. gadā trīs, 1926 – četras, 1929 – piecas). 1923. gada 18. oktobrī muzikāliju izdevēji un tirgotāji Kārlis Reinholds un firmas *Jul. Heinr. Zimmermann* pārstāvniecība Rīgā piedāvā 1922. gadā Vācijā izdoto krājumu *Zu Tee und Tanz*, kura 5. sējums ietver ārzemju "dejas un šlagerus" (*Tänze und Schlager*) ("Zu Tee und Tanz" 1923). Interesanti, ka ziņa par jaunu šlagerfokstrotu parādās arī kādā kultūras apskatā: "Visos nošu veikalos ir pieejams jaunākais šlagerfokstrots "Skaties, skaties, skaties, skaties", Oskara Radecka teksts un mūzika. Cena 1,50. Skatīt sludinājumu" ("*Schau, schau, schau, schau*", *der neueste Foxtrot-Schlager, Text und Musik v. Oskar Radetszky, ist in allen Notengeschäften erhältlich. Preis 1,50. Siehe Inserat*) ("Schußsicheres Glas" 1926).

Neilgi pirms pirmo skaņu filmu demonstrējumiem Rīgā, 1929. gada 6. oktobrī, kino A.T. Kaļķu ielā 10 notika mēmās filmas *Wenn der weiße Flieder wieder blüht* ("Kad baltie ceriņi atkal zied") pirmizrāde. Filma producēta ar Franča Delles (*Franz Doelle*) 1928. gadā komponēta slovoksa nosaukumu. Teksta autors ir pazīstamais austriešu šlageru komponists Fricis Roters (*Fritz Rotter*). Reklāmā norādīts, ka dziesmu

izpildis humorists Jānis Āre (““A. T.” Wenn der weisse Flieder wieder blüht...” 1929). Nošu izdevniecība *Lyra* izdeva šo šlāgeri balsij un klavierēm ar Āres latviskotu tekstu un nosaukumu *Ceriņi kad dārzos ziedos plauks*. Publikācijā nav norādīts komponists un nav arī iekļauts oriģinālteksts (Doelle b. g.).

Aprakstītie piemēri demonstrē, iespējams, būtiskāko 20. gadu kino industrijas un šlāgera mijiedarbes aspektu – respektīvi, tiešu saikni starp mēmo filmu un modes dejām. Katrs elements kā, piemēram, mēmā filma, melodija, publicitāte, nošizdevums vai skaņuplate mijiedarbojas un spēj efektīvi sasniegt masas jeb kļūt par šlāgeri.

Līdz šim nav pētīts jautājums, vai šlāgeri sekoja filmām, vai arī kļuva pazīstami Rīgā jau pirms to parādīšanās uz ekrāna. Vairākas indikācijas liecina, ka bieži vien Rīgā publicēts nošizdevums priekšvēstīja šeit drīzumā izrādītu filmu. Tā, piemēram, skaņu filmarevija, operete (*Tonfilmrevue Operette*) *Rio Rita* (1929) kinoteātrī *Splendid Palace* tika demonstrēta gadu pēc pirmizrādes. *Rigasche Rundschau* apskatā teikts, ka filmas zvaigznei Bēbei Danielsai (*Bebe Daniels*) ir lieliska balss, ko viņa apliecina, dziedot šlāgerus. Arī Danielsas partneris Džons Bolss (*John Boles*) “neatpaliek no viņas” (*Boles steht ihr hierin nicht nach*). Raksta turpinājumā seko piebilde, ka beidzot ir iespēja uz ekrāniem redzēt tās dziesmas, kas sen jau pazudušas no šlāgerkapelu nošu pultīm (W. G. 1930). Iespējams, ironija par *vecajiem* šlāgeriem saistīta ar faktu, ka šīs revijas skatuves versija Eiropā popularitāti guva jau 1927. gadā. Savukārt vietējo izdevniecību *Fox Rīga* un *Accord* nošizdevumos šlāgeris *Rio Rita* bija pieejams jau divus gadus pirms filmas pirmizrādes Rīgā. Bieži reklāmās redzami jaunie “filmu šlāgeri” ir veidoti kā deju mūzikas žanrā komponētas, plašai izplatībai paredzētas miniatūras. Liela daļa no tām mūsdienās nav atrodamas jelkādos Rīgas nošizdevumos. Tas liek domāt, ka, iespējams, šīs kompozīcijas tikušas importētas vai izdotas tikai skaņuplatēs.

Visplašāk vārds *šlāgeris* laikraksta *Rigasche Rundschau* sludinājumos lietots kino reklāmās un īsos kino repertuāra apskatos. Kopš kino pirmsākumiem 19. gs. beigās mūzika vienmēr bija tajā klātesoša. Filmu ražotāji parasti pievienoja ieteicamās mūzikas sarakstu pavadījumam (Pērkone 2008: 110). Mūzika ne tikai palīdzēja radīt filmas sižetam nepieciešamo noskaņu, bet arī praktiski aizpildīja laiku kino lentes nomaīnai (Altman 2004: 93). Filmās pavadīja pazīstamu instrumentāldarbu, operu vai operešu fragmenti, arī salonmūzika. Vienīgi retos gadījumos skaniskais ietērpis tika speciāli komponēts. Tomēr mūzika, ko dzirdēja filmas apmeklētājs, atspoguļoja ne tikai attiecīgā laikposma aktualitātes, bet daudz plašāku muzikālo pieredzi.

20. gs. 20. gados, ko mēdz dēvēt par mēmā kino uzplaukuma laiku, Vācijas kino industrija gadā saražoja ap 200 filmām. Latvijas-Vācijas ciešo kultūras sakaru dēļ bieži vien arī amerikāņu kino repertuārs uz

Rīgas ekrāniem nonāca ar vācu nosaukumiem. Piemēram, 1928. gadā 42 % no Latvijas filmu repertuāra bija ASV produkcija – galvenokārt komēdijas un kovboju filmas (Pērkone 2008: 30). Kinoreklāmu dominante un ar to saistītie šlāģera pieminējumi atspoguļo kino popularitāti. 1921. gadā Rīgas kinoteātros apmeklētāju bija 2,46 reizes vairāk nekā teātros, un šī atšķirība 20. gados vēl palielinājās. 1925. gadā teātra izrādes skatījās 6 % rīdnieku, bet kinofilmās – 25 % (Dēliņš 1928: 377). 20. gadu filmu kvalitāti un kino popularitātes iemeslus rakstnieks un kinožurnālists Anšlavs Eglītis skaidro šādi:

“[...] ļoti daudzas tā laika filmas arī nebija nekas cits kā ākstīgas, pārspīlētas, mēmas pantomīmas. [...] filmas nicināja, bet – labprāt skatījās. [...] Tas [kino] bija lētāks nekā teātri, un, to apmeklējot, nevajadzēja svinīgi uzposties.” (Eglītis 1972: 53)

Preses sniegtais kino apskats bija kinoteātru tieša komunikācija ar skatītāju. Nelielas rubrikas laikrakstā bija iekļautas no 1921. līdz 1939. gadam. Sākotnēji rubrika *Kino-Anzeigen* (“Kinosludinājumi”) ietvēra tikai nelielu kino programmu, bet garāki un regulāri kino apskati avīzē parādījās 1924. gadā. 1925. gadā kino apskatu skaits strauji pieauga (224 rezultāti). Vismaz reizi nedēļā vienā avīzē tika publicētas divas slejas: neliels kino apskats ar komentāriem *Kino-Schau* un īsāka kinoteātru programma ar nosaukumu *Kino*, kas informēja par gaidāmajām izrādēm Rīgas kinoteātros (R. G-s 1925). Šajās kino slejās vien 20 gadījumos minēts vārds *šlāģeris*, un tā ir tikai 1/6 daļa no visiem šlāģera pieminējumiem laikrakstā 1925. gadā. Visvairāk kino apskatu (236), pēc *periodika.lv* datiem, publicēts 1926. gadā. Likumsakarīgi, ka arī par šlāģerfilmām rakstīts samērā bieži – 88 reizes. Visintensīvāk šlāģerfilmas *Rigasche Rundschau* kino rubrikās minētas laikā no 1925. līdz 1927. gadam, bet vēlākos gados – tikai izņēmuma gadījumos.

Detalizētāk raksturojot šlāģera pieminējumu dinamiku viena nejausi izraudzīta mēneša gaitā, atklājas, ka vārds *Schlager* parādās 15 reizes – tikpat bieži kā vidēji citos mēnešos gada griezumā³. Mēneša laikā publicēti 78 kino sludinājumi, no tiem tikai astoņos gadījumos kā reklāmas sauklis izmantots vārds *Schlager*; tā ir proporcionāli apmēram 1/10 daļa. Kinoteātri repertuāru parasti mainīja pirmdienās, tādēļ filmu sludinājumi visvairāk sastopami sestdienās un pirmdienās. Turklāt pirmdienās parasti avīzē ievietota arī īsa kino programma, kurā atgādināts gan par filmu pēdējiem demonstrējumiem, gan arī par jaunāko repertuāru. Vienīgi marta kino programmās šlāģeri netika pieminēti, toties divas reizes reklamēti deju šlāģeru nošizdevumi balsij un klavierēm. Arī kāds bilžu ierāmēšanas salons piedāvāja iegādāties šlāģeru nošizdevumus (“Bildereinrahmungen” 1929).

Būtiski, ka vienā nedēļā vairākās rubrikās reklamēta viena un tā pati filma. Tas ne tikai izskaidro daudzskārtēju šlāģeru pieminējumu skaitu kino kontekstā, bet arī indicē tās filmas, kuras biežāk dēvēja

³ 1929. gadā fiksēti 98 šlāģera pieminējumi mēnā kino kontekstā, no tiem septiņi – kino programmā. Par Rīgā uzvestām šlāģeroperetēm kultūras apskatos ziņots vienpadsmit reizes. Publicēti vismaz seši sludinājumi par šlāģeru skaņuplatēm, kā arī piecas reizes reklamēti nošizdevumi. Piecas reizes šlāģeri fiksēti ārzemju radio programmās.

par šlāgeriem. Fiksēti arī gadījumi, kad kino programmas un reklāmas teksts atkārtojas, piemēram, "Spožais Vīnes šlāgeris!" (*Glänzender Wiener Schlager!*) filmā *Im Prater blüh'n wieder die Bäume* ("Prātera parkā atkal zied koki", 1929) ar Liliānu Ellisu (*Lilian Ellis*) un Verneru Fitereru (*Werner Fuetterer*) galvenajās lomās ("Kino "Metropol"" 1929). 20. gados Rīgā pieauga kinoteātru skaits, un proporcionāli auga arī apmeklētība. 1921. gadā Rīgā reģistrētos 19 kinoteātrus skatītāji gada laikā apmeklēja 1,4 miljonu reižu, savukārt 1925. gadā kinozāļu skaits bija pieaudzis līdz 33, bet apmeklējums – vairāk nekā 3 miljonus reižu. Arī 1930. gadā kinozāļu skaits vēl joprojām pārsniedza 30 (*Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata 1927*: 103; Mičāne 2005: 211). Tādēļ šlāgerfilmu biežāks pieminējums 20. gadu sākumā nav pretrunā citur literatūrā nostiprinātajai tēzei par strauju izklaides pieprasījuma pieaugumu laikposmā pēc Pirmā pasaules kara (Veitners 2014: 44).

Kino vajadzībām jau kopš 20. gs. sākuma pasaulē cēla speciālus teātrus (Franklin 2004: 191). Rīgā 1923. gada decembrī atklāja kinoteātri *Splendid-Palace*, kura darbība turpmākajos gados pievērsa ievērojamu preses uzmanību. Šeit izrādīja jaunākās un iecienītākās filmas. Iespējams, publikai svarīgāka bija pati filma, nevis seanss kopumā, tomēr preses reklāmās vienmēr tika uzskaitīti arī citi priekšnesumi. Starp kino seansiem notika t. s. divertismenti, kuros uzstājās humoristi-kupletisti vai tika uzvesti īsi skeči. 20. gadu otrajā pusē zināmu popularitāti guva varietē tipa priekšnesumi. Divertismentus izpildīja arī dažādi cirka mākslinieki un triku meistari (Eglītis 1972: 31; Pērkone 2008: 95). Prese ne tikai popularizēja kino repertuāru, bet apsprieda arī kinoteātru ietekmi uz sabiedrību. Kino kā šķietami amorāla izklaides joma tika pielīdzināta loto, hipodromam u. tml. Taču, atšķirībā no literatūras un citiem medijiem, kurus cenzēja tikai *post factum*, uz kino attiecās pirmscenzūra. Tas gan nemazināja sabiedrības interesi par kino repertuāru (Lipša 2012: 111, 129).

Līdz 1929. gada beigām, kad Rīgas kinoteātros parādījās pirmās skaņu filmas, populāras bija pēc ievērojamu operešu motīviem veidotas kino ekranizācijas. Dažkārt literatūrā sastopams apzīmējums *valšu filmas*, kas, iespējams, saistīts ar vairāku Oskara Štrausa operešu ekranizācijām; viens no piemēriem ir *Der Letzte Walzer* ("Pēdējais valsis", 1927. gada filma pēc 1911. gada operetes) (Eglītis 1972: 75)⁴. Savukārt cita Oskara Štrausa operete *Ein Walzertraum* ("Valša sapnis", 1907) 1925. gadā pārtapa veiksmīgā kompānijas UFA (*Universum Film-Aktien Gesellschaft*) šlāgerfilmā. To, protams, izrādīja arī Rīgā kino *Splendid Palace* jau nākamā gada februārī ("Die letzten Tage! Berliner Schlager! "Ein Walzertraum"" 1926). Jau 1923. gadā rīdziniekiem kino *Palast* piedāvāja pēc Johana Štrausa jaunākā (*Johann Strauss II*) operetes *Die Fledermaus* ("Sikspārnis", 1851) libreta veidotu filmu, kuras režisors bija Makss Maks (*Max Mack*) ("Kino "Palast". Schlager! "Die Fledermaus"" 1929). 1925. gadā kinostudija *Metro-Goldwyn-Mayer*

⁴ Filma *Der letzte Walzer* bija pirmais vācu studijas UFA un amerikāņu Paramount kopdarbs.

Ēriha fon Štroheima (*Erich von Stroheim*) režijā laida klajā filmu *Merry Widow*, kurā izmantoti Franča Lehāra šāda paša nosaukuma operetes (vācu oriģinālversijā *Lustige Witwe*, latviski "Jautrā atraitne") motīvi, taču darbība pārcelta uz amerikāņu vidi. Šo filmu 1926. gada oktobrī *Rigasche Rundschau* reklamēja, minot "maksimāli modernus šlāgerus" – *an den [...] höchstmodernen Schlager* ("Die lustige Witwe" 1926). Citētie filmu sludinājumi ir savā ziņā maldinoši, jo reklāmas tekstā apzīmējums *šlāgeris* aptver gan oriģinālavotu – opereti, gan filmu, gan atsevišķus operetes fragmentus, ko filmas laikā atskaņo pianists vai plašāks izpildītājsastāvs. Literatūrā atzīmēts, ka mēmo filmu operetes uzņēma lēto izmaksu dēļ, savukārt demonstrējuma laikā orķestris spēlēja improvizētu mūziku – iespējams, fragmentus no oriģinālās operetes, bet ne visu opereti kopumā. Dziedāšanas neesamība tieši ietekmēja arī vēlāk, 30. gados, populāro skaņas filmu operešu uzņemšanas praksi. Šādās filmās bija vairāk dialogu, bet mazāk mūzikas; dziesmas tika pielāgotas noteiktām ainām un pārsvarā aranžētas citādi nekā oriģinālajā skatuves darbā (Belina, Scott 2019: 272–273).

Salīdzinot šlāgeru pieminējumu kopskaitu ar norādēm uz šo žanru kino kontekstā, jāsecina, ka jau 20. gadu sākumā aizsāktā tendence – šlāgeris kā sauklis kino reklāmās – dominēja visu desmitgadi, tomēr kino rubrikās tā parādījās ne visai izteikti un regulāri, bet drīzāk epizodiski.

20. gados veidojās un nostabilizējās cieša saikne starp kinofilmām un mūzikas industriju. Komerciāli veiksmīgi deju šlāgeri iedvesmoja filmu nosaukumu izvēli. Balstoties uz šlāgeru atpazīstamību, arī filmām paredzēja komerciālu veiksmi. Spilgts piemērs ir populārā filma *Ich hab' mein Herz in Heidelberg verloren* ("Es Heidelbergā sirdi pazaudēju", 1926), kas *Rigasche Rundschau* slejās 1926. gada 4. decembrī minēta gan kino apskatā, gan arī kino reklāmu lapā ("Kolosseum" 1926). Tajā izmantots šlāgeru komponista Freda Raimonda (*Fred Raimond*) 1925. gadā komponētās marša dziesmas *Ich hab' mein Herz in Heidelberg verloren* nosaukums⁵. Citā reklāmā 1929. gada 2. martā teikts, ka vēl tikai divas dienas *Splendid Palace* būs iespējams noskatīties filmu *Ich küsse Ihre Hand, Madam* ("Es skūpstu jūsu roku, kundze"); tā raksturota kā "mākslinieciska filma, kuras pamatā ir sensacionālais, modernais šlāgeris, kuru visi deju un dzied" (*Künstlerischer Film nach dem aufsehenerregenden, modernen Schlager, den alle tanzen u. singen*) ("Splendid Palace" 1929). Filmas nosaukumu iedvesmojis Ralfa Ērvina (*Ralph Erwin*) 1928. gadā tapušais tango šlāgeris, un tā tiek uzskatīta par vienu no pirmajiem vācu kino industrijas mēģinājumiem sinhronizēt attēlu ar skaņu. Šo dziesmu skaņuplatē ieskaņoja populārais austriešu tenors Rihards Taubers (*Richard Tauber*). Literatūrā atzīmēts, ka galvenās lomas atveidotājs Harijs Lītke (*Harry Liedtke*) zaudēja popularitāti, auditorijai uzzinot, ka filmā viņš tikai imitē dziedāšanu. Iemontēto skaņu celiņu iedziedāja Taubers (Eglītis 1972: 77). Rīgā filmas tituldziesmu publicēja

⁵Raimonda marša dziesmu var uzskatīt par vienu no 20. gadu populārākajiem Rīgā izdotajiem ārzemju šlāgeriem. Par to liecina trīs apgādu atsevišķi izdevumi (*Accord*, *Fox* un *O. Strock*), kas datēti ar 1927. gadu, kā arī divi šlāgeru albumi *Zu Tee und Tanz*. Izdevniecība *Accord* laidusi klajā arī dziesmas aranžējumu mandolinai.

izdevniecība *Accord*, tomēr muzikālijas noformējumā nav atzīmes par saikni ar filmu. Iespējams, ka nošizdevums (Erwin 1929) publicēts pirms filmas demonstrējuma Rīgā.

Nedaudz atšķirīgs piemērs: 20. gs. 20. gados Rīgā populāras bija filmas par Patu un Patašonu (*Pat und Patachon*) – diviem dāņu komiķu radītiem tēliem. Ar viņu piedalīšanos 20. gados tika uzņemtas vairāk nekā desmit filmas. Viena no tām bija *Herzensbrecher* (“Siržu laužējs”), ko, reklamējot kā šlāgeri, Rīgā izrādīja 1926. gada novembrī (“*Splendid Palace heute. Die Lieblinge des Publikums Pat und Patachon*” 1926). Popularitātes iespaidā izdevniecība *Accord* Rīgā izdeva Džona Lindseja Teimera (*John Lindsay-Theimer*) vieglu klavieru intermeco kā veltījumu *Patam un Patašonom* (Lindsay-Theimer 1928). Šie piemēri demonstrē mūzikas un kino industrijas mijiedarbi.

Pirmā Rīgā izrādītā filma, kurā skaņa izmantota viscaur, bija *Der singende Narr* (*The Singing Fool*, latviski – “Dziedošais nerrs”). Lai arī šai filmai kino vēsturē ierādīta būtiska loma, tomēr *Rigasche Rundschau* reklāmās tā nekļuva par šlāgeri (skat., piemēram, “*Splendid-Palace. Der singende Narr*” 1929). Toties nošu izdevēji reaģēja nekavējoties⁶. Tādējādi mēmā kino laikā iesāktā prakse dažus gadus turpinājās arī saistībā ar skaņu filmām.

1929. gada 2. decembrī kinoteātris *Splendid Palace* sāka izrādīt 1927. gadā uzņemto filmu *Der Jazz-Sänger* (oriģinālā *The Jazz Singer*, latviski “Džeza dziedonis”), kas tiek dēvēta par pirmo skaņu filmu kino vēsturē. Interesanti, ka arī šī filma *Rigasche Rundschau* reklāmā nebija apzīmēta kā šlāgeris. Toties norādīts, ka tā ir skaņu filmas triumfs, kurā “Els Džolsonšs izpilda veselu virkni ar savām jaunākajām populārākajām dziesmām un šlāgeriem!” (*Al Jolson trägt eine ganze Reihe seiner neuesten populären Lieder und Schlager vor!*) (“*Splendid-Palace. Der Jazz-Sänger*” 1929). Šajā citātā redzamas divas tendences. Pirmkārt, tas atspoguļo jauno praksi runāt par skaņu filmu tituldziesmām kā šlāgeriem, un, otrkārt, parādās dalījums – dziesmas un šlāgeri. Otrā tendence kārtējo reizi apliecina plašo un nekonsekventu vārda *šlāgeris* lietojumu presē mūzikas kontekstā. Viena no veiksmīgākajām 20.–30. gadu mijas šlāgerfilmām bija *Zwei Herzen im 3/4 Takt* (“Divas sirdis trīsceturtdaļtaktī”, 1930), kuru *Splendid Palace* demonstrēja septembrī (“*Splendid Palace*” 1930b). Šai starptautiski atpazīstamajai filmai tika veltīta arī atsevišķa rubrika, kurā norādīts, ka filmas šlāgeri jau sen ir zināmi, tie atskaņoti radio un gramofona platēs (“*Zwei Herzen im 3/4 Takt*” 1930).

1930. gadā, kad pamazām notika tehniska pāreja uz skaņu filmām, bet vienlaikus saglabājās mēmais kino, arī kino reklāmas ļoti precīzi atspoguļoja dalījumu mēmajās (*Stumm-Film*) un skaņu filmās (*Tonfilm*). 30. gadu sākumā parasti detalizēti norādīts, kurās filmās pavadījumu izpilda orķestris, bet kuras ir *ar skaņu*. Lielākā daļa šlāgerfilmu bija mēmās, jo visi kinoteātri nevarēja vai arī negribēja demonstrēt skaņu

⁶ Latvijas Nacionālajā bibliotēkā glabājas vismaz pieci tituldziesmas *Sonny Boy* izdevumi balsij un klavierēm (izdevniecības *Pērle, Rekord, Lyra, Herold* un *Accord*).

kino, bija jāsola kvalitāte. Apskatā *Kino* teikts, ka kinoteātris A. T. izrāda filmu *Zapfenstreich am Rhein* ("Junda pie Reinas", 1930), un tā ir "simtprocentīga skaņu filma-operete" (*eine 100proz. Tonfilm-Operette*) ("Kino" 1930). *Zapfenstreich am Rhein* izpelnījās labas atsauksmes, un biļetes bija izpārdotas (Fr. 1930). Šajā laikraksta numurā ievietota arī reklāma par filmai sekojošajiem tās varoņu izpildītājiem šlāģeriem – tango, diviem fokstrotiem un valsī ("Zapfenstreich am Rhein" im "A.T." 1930). Līdzīga reklāma parādās arī trijos nākamajos *Rigasche Rundschau* numuros. Turpretī mēmo filmu apmeklētāju piesaistei reklāmās redzami komentāri par kvalitatīvu pavadošo orķestri, piemēram, "Pirmklasīgs salona orķestris 12 vīru sastāvā" (*Erstklassiges Salon-Orchester bestehend aus 12 Mann*) ("Kino "Metropol" 1930d).

1930. gada 28. aprīļa numurā tiek reklamēta vācu operešu filma *Liebeswalzer* ar Lilianu Hārveju (*Lilian Harvey*) un Villiju Friču (*Willy Fritch*), tā apzīmēta kā kompānijas UFA triumfs skaņu filmu produkcijā ("Splendid Palace" 1930a), savukārt nākamajā *Rigasche Rundschau* lappusē kino *Metropol* piedāvā mēmo šlāģerfilmu *Das Schicksal eines Mädchens* ("Kādas meitenes liktenis") ("Kino "Metropol" 1930c).

Mainoties tehnoloģijām un ienākot skaņu filmai, mainījās arī kino un mūzikas industrijas mijiedarbība. Jaunajos apstākļos arvien biežāk par šlāģeriem sauca skaņu filmu tituldziesmas, ko izdeva arī skaņuplatēs, atskaņoja radio un izplatīja nošizdevumos. Skaņuplašu reklāmas aicināja pirkt šlāģerus – konkrētu filmu fragmentus, piemēram, *Der Kongress tanzt* ("Kongress deju", 1931) ("Neue Schlager" 1932). Tendences rāda, ka vienā reklāmā kā šlāģeri varēja apzīmēt gan pašu filmu (*Ton-Schlager*), gan tajā skanošo mūziku, bet bez norādes uz deju žanriem: piemēram, filmā "tiek dziedāti sekojoši šlāģeri" (*Folgende Schlager werden gesungen*) ("Der grosse Deutsche Revue Operetten Tonfilm "Nur Du" 1930). Tāpēc 30. gadu pirmajā pusē šlāģeru pieminējumi ir statistiski bieži.

1930. gadā laikrakstā parādījās plašāki viedokļu raksti par konkrētām filmām kinoteātros. Šajā un turpmākajos gados nedaudzie filmu apskati faktiski bija izvērstas reklāmas, kurās daļa no informācijas bija labāko filmu šlāģeru uzskaitījums – piemēram, "Arī mūzika, jaukie šlāģeri pelnījuši uzmanību" ("Tod über Schanghai im "Forum" 1932). 1930. gadā, iespējams, filmu produkcijas pieplūduma dēļ reklāmās vērojama arī cita īpatnēja tendence – centieni uzskaitīt šlāģerfilmas. Piemēram, *Metropol* sludinājumā norādīts uz ceturto šlāģeri jaunajā programmā – filmu *In den wilden Steppen Transbaikals* ("Transbaikāla mežonīgajās stepēs") ("Kino "Metropol" 1930a). Citā gadījumā kā programmas piektais šlāģeris minēta jaunā filma *Das Erwachen des Weibes* ("Sievietes pamošanās") ("Kino "Metropol" 1930b). Šis uzskaitījums acīmredzot bija kinoteātra vēlme parādīt savu repertuāra plašumu. Turpmākajā desmitgadē kino apskati un arī

⁷ Auch die Musik, die netten Schlager verdienen Beachtung.

reklāmas tika veidotas pēc vienota parauga, uzskaitot komponistus un atsaucoties uz viņu iepriekšējo gadu darbiem. Piemēram, 1932. gadā Rīgā tika izrādīta filma *Ein bisschen Liebe für Dich* (“Mazliet mīlas tev”, 1932). Reklāmā paskaidrots, ka mūziku un šlāgerus komponējis Pauls Abrahams (*Paul Abraham*), arī operetes *Die Blume von Hawaii* (“Havajas puķe”) mūzikas autors. Filmas šlāgeri ir šādi: 1) *Ein bisschen Liebe für Dich*; 2) *So küsst man nur in Wien* (“Tā skūpstā tikai Vīnē”); 3) *Einmal kommt deine Chance* (“Reiz būs tava iespēja”); 4) *Ein Sweetheart Kiss* (“Mīlas sirds skūpst”) (“Splendid Palace” 1932). Citā reklāmā teikts, ka kino *Kazino-teātris* (*Casino-Theater*) izrāda filmu *Viktoria und ihr Husar* (“Viktorija un viņas huzārs”). Tajā dzirdami Paula Abrahamas kapelas šlāgeri (“Casino-Theater” 1932b).

⁸ Gan tolaik, gan mūsdienu publikācijās sastopami divi rakstības veidi: *Die Gräfin Maritza* un *Die Gräfin Maritza*.

Arī mūzikas industrijas mērķtiecīga sadarbība ar citiem mūzikas izplatīšanas medijiem 30. gados turpinājās. Skaņu filmu opereti *Die Gräfin Maritza*⁸ (“Grāfiene Marica”, 1932) ar Imres Kālmāna mūziku demonstrēja Rīgā 1932. gada oktobrī. Reklāmā norādīta dziedātāja Hūberta Mariškas (*Hubert Marischka*) piedalīšanās, kā arī filmai sekojošas šlāgerdziesmas *Grüss’ mir die süssen, die reizenden Frauen* (“Sveiciniet mani, mīlās, jaukās sievas”), *Komm mit nach Varasdin* (“Dodies ar mani uz Varaždinu”) un *Komm, Czigany* (“Nāc, čigānēn”) (“Die Gräfin Maritza” 1932). Šo šlāgeropereti kā skatuves uzvedumu rīdzinieki varēja baudīt arī Latvijas Nacionālajā operā 1934. gadā (“Gräfin Maritza” in der National Oper” 1934).

Tomēr tendence būtiski mainījās jau desmitgades vidū. Šlāgeru pieminējumi sludinājumos kopumā un arī filmu reklāmās mazinājās. Vēl svarīgi atzīmēt, ka 30. gados nebūt ne visas skaņu filmas tika dēvētas par šlāgeriem, savukārt par šlāgeriem tika sauktas ne tikai operetes vai muzikālas filmas. Arī ne visi jaunie filmu šlāgeri, kas tapa mediju sadarbības rezultātā, kļuva pieejami Rīgā. Ja šlāgerus neizdeva Rīgas apgādi, tad iespējams, ka tie auditoriju sasniedza muzikāliju importa ceļā vai skaņuplašu formātā.

Ne visiem jaunajiem šlāgeriem tika pielāgoti aktuālāko deju vai marša nosaukumi. Tomēr savu vietu blakus tango stabili saglabāja arī valsis, dažādi fokstrotā paveidi un marša ritmi. Jau sākot ar 1932. gadu, filmās izmantoto šlāgerdziesmu pieminējumu skaits sasniedza 79, turpretī šlāgerfilmas kā šlāgeri tika reklamētas retāk – 39 reizes. Tādējādi šlāgera kā reklāmas apzīmējuma lietojums kino nozarē mūzikas industrijas ietekmē dažos gados transformējās: no mēmās filmas tas pārceļoja uz skaņufilmu un tālāk – uz filmas mūziku. 1936. gadā reklāmās netika fiksēta neviena šlāgerfilma, toties atzīmēts 21 filmu šlāgeris; respektīvi, vārda *šlāgeris* pieminējumu kopskaits reklāmās strauji kritās un vienlaikus konkretizējās, iegūstot ciešu sasaisti ar filmmūziku. Kino apskatos par regulāru praksi kļuva galveno aktieru uzskaitījums, nosaucot arī kādu filmā izpildītu šlāgeri: piemēram, aktrise Liāne Haida (*Liane Haid*) filmā *Wer zuletzt küßt*

(“Kurš pēdējais skūpstā”, 1936) dzied slovfoksu *Ungeküßt darfst du nicht schlafen gehen*⁹, ko apskata autors apzīmē kā “sirdi uzrunājošu šlāgeri” (vāciski – *beherzigenswerten Schlager*) (““Wer zuletzt küßt...” Neuer Film im “Splendid”” 1936).

⁹ Precīzs nosaukums – *Ungeküßt sollst du nicht schlafen gehen* (“Neskūpstātam tev nav jāiet gulēt”).

Vēl pēc dažiem gadiem filmu reklāmas *Rigasche Rundschau* slejās vispār kļuva par retumu. Tikai atsevišķos gadījumos, piemēram, filmas *Die vier Gesellen* (“Četri zēli”, 1938) sakarā, vēl parādījās šlāgerfilmās jēdziens (““Splendid Palace”” 1939b). 1939. gadā fiksēti vien trīs filmu šlāgeru pieminējumi. To vidū ir maršs *Das kann doch einen Seemann nicht erschüttern* (“Tas jūrnīkam vēl nespēj iedvest bailes”) no filmas *Paradies der Junggesellen* (“Vecpuišu paradīze”, 1939) (“Kino “A. T.”” 1939). Šo šlāgeri kā atsevišķu filmas singlu izdeva arī izdevniecība *Accord*, norādot sev piederošās autortiesības (Jary 1939). Savukārt komponista Pētera Kreidera (*Peter Kreuder*) slovfokss *Good bye Johnny* (“Ardievu, Džonij”) no filmas *Kapitän Oliver* (“Kapteinis Olivers”) ir uzskatāms par pēdējo filmu šlāgeri, ko reklamēja *Rigasche Rundschau* (““Splendid Palace”” 1939a).

Atsevišķa uzmanība jāpievērš izklaides pasākumiem, kuru sludinājumos atspoguļojas šlāgeru repertuārs. Piemēram, 1921. gada 16. jūlijā Majoru jūras paviljonā tika rīkota balle, kurā atskaņoja “modernākās dejas” (*modernsten Tänze*) un “pēdējos [jaunākos – A. R.] šlāgerus” (*letzten Schlager*) (“Seepavillon Majorenhof” 1921). 20. gadu vidū parādījās vairākas reklāmas par jaunākajām šlāgerdejām (*Schlager-Tänze*) klubā *Alhambra* (“Diverse Veranstaltungen. Alhambra” 1926). Nav minēts, kāda ir deju izcelsme vai žanri, taču tās apzīmētas kā modernās u. tml. Citā piemērā norādīts uz kabarē programmu (*Kabarett-Programm*), kurā džeza orķestris izpildīs šlāgeri čarlstona ritmā (*Charlston-Schlager*) (“Alhambra” 1926). Ik jaunai dejai parādotes medijos, uz to tika attiecināts apzīmējums *šlāgeris*. Vienlaikus tas preses leksikā saglabāja savu polisemantisko iedabu.

Starpkaru izklaides kultūrā viena no modes tendencēm bija interese par jaunākajām dejām. Dažādu deju skolotāju padomi un informācija par ārzemju jauniešiem presē parādījās regulāri. Kādā rakstā, kas pārpublicēts no *Königsberger Hartungsche Zeitung*, Vladimirs Koropovs stāsta par to, “kā tagad Krievijā dejoj” (*wie man heute in Rußland tanzt*). Viņš uzsver, ka arī šajā zemē, par spīti stingrajam politiskajam režīmam, ir populāras tādas modes dejas kā tango, šimmijs un fokstrots: neraugoties uz ierobežojumiem, tās tiek dejas pilsētās, laukos un ciemos (Koropow 1926). Turpretī kādā kultūras apskatā par deju konferenci Londonā teikts, ka jaunie deju soļi demonstrēti “vecā šlāgera *Valencia*” pavadībā¹⁰. *Valencia* ir Hosē Padillas (*José Padilla*) 1924. gadā komponēta dziesma pasodobles ritmā. Tā kļuva par starptautisku filmu šlāgeri 1926. gadā, kad tika producēta kā filmas tituldziesma. Bet pēc dažiem gadiem šis šlāgeris tiek raksturots kā “vecs”. Rīgā, protams, jau 1926. gadā to varēja iegādāties gan skaņuplatēs, gan arī

¹⁰ “Londonā, kur viņš maršveidīgi atskaņoja veco šlāgeri *Valencia*, viņš tika uzņemts ar lielu atsaucību” (*In London, wo er in marschartiger Weise nach dem alten Schlager Valencia gezeigt wurde, nahm man ihn mit großem Beifall auf*) (“Walzer – die große Mode” 1929).

nošizdevumos (“Valencia. Der neueste “Weltschlager” auf Gramophon-Platten bei Jul. Heinr. Zimmermann” 1926). Apskatā sniegtā norāde uz šlāgera “vecumu” neliecina par pasodobles kā žanra norietu, bet par konkrētās šlāgerdziesmas aktualitātes mazināšanos. Vēl kādā citā rakstā 1932. gadā deju skolotāja Lidija Smite (*Lydia Smit*) pasludina “lēnāku deju triumfu” (*der langsamere Tanz Triumph*), savukārt kā jaunie deju šlāgeri minēti jaunais blūzs (*New blues*) un taptrots (*Tapptrott*). Smite gan piebilst, ka arī angļu valsis un rumba joprojām ir aktuāli (“Wintertraining” 1932).

Šlāgeri pieminēti arī svinīgu sarīkojumu, pieņemšanu un atskaņotājmākslinieku koncertdarbības kontekstā. Piemēram, kādā ziņu rakstā 1923. gadā *Rigasche Rundschau* informē, ka koncertrestorānā *Aquarium*, Suvorova ielā 14, paredzēts čigānu romanču dziedoņa Jurijs Morfesi koncerts, kurā tiks izpildīti “visi viņa šlāgeri” (*sämtliche Schlager in sein Programm aufgenommen hat*) (“Diverse Veranstaltungen. “Aquarium”” 1923). Jurijs Morfesi (*Juri Morfessi / Юрју Морфецу*, 1882–1949) bija no dzimtenes emigrējis krievu baritons, kurš 20. gs. 20. gados uzstājās daudzviet Eiropā, arī Rīgā, izpildot t. s. čigānu romances. Detalizēts uzskaitījums, kas tieši tika atskaņots, šajā gadījumā nav sniegts. Savukārt 1930. gadā Morfesi kā “čigānu romanču dziedonis” (*Zigeuner-Romanzensänger*) uzstājās ar vieskoncertu *Alhambra* (“Juri Morfessi in Riga” 1930).

Arī koncertdārzā *Mascotte*, Valdemāra ielā 21, līdzīgi kā daudzviet citur, vakaros notika koncerti. Vijolnieks, solists Arveds (Arvids) Norītis spēlēja klasisko mūziku, šlāgerus un valšus no jaunākajām skaņu filmām un operetēm (“Konzertgarten Mascotte” 1930). Vēl cits piemērs: 1930. gada sākumā Melngalvju nama zālē un arī martā Vācu teātri bija gaidāmi Paula O'Montisa (*Paul O'Montis*) koncertvakari. Programma ietvēra daudzus jaunus šlāgerus, arī krievu romances un ebreju dziesmas (“Die Paul O'Montis-Abende” 1930a, 1930b). Acīmredzot šādos gadījumos apzīmējums *šlāgeri* tika attiecināts uz konkrētā atskaņotājmākslinieka repertuāru bez noteiktas žanriskās piederības.

1930. gada Preses ballē, kuru apmeklēja gan Latvijas prezidents Gustavs Zemgals, gan Ministru prezidents Hugo Celmiņš, viesojās arī operas solists Ādolfs Kaktiņš un dažādu teātru aktieri. Ballē skanēja operešu fragmenti, jo, kā norādīts apskatā, režisors Alfreds Antmanis-Briedītis un Augusts Mitrēvics bija “atveduši šlāgerus” no Dailes teātra uzveduma *Čigānu kāzas* (“Vom Pressball” 1930).

30. gadu beigās kādā mūzikas vakarā Mellužos tika atskaņoti Franča Lehāra, Niko Dostāla (*Nico Dostal*) un Johana Štrausa operešu šlāgeri (*Operetten-Schlager*). Uzstājās Radiofona orķestris, un pie diriģenta pulsts bija Jānis Mediņš. Raksturojot koncerta repertuāru, recenzents piemin “operetes un šlāgeru žanru” (*Operetten- und Schlager-Genre*) (Günther 1939). Zīmīgi, ka pētītā laika perioda beigās identificēta

šāda vārdkopa, kurā operete un šlāgeris norādīti kā viena žanra divi elementi: operete – vokālie skaņdarbi plašā hronoloģiskā amplitūdā no Štrausa līdz Dostālam; šlāgeri – dejas, šajā gadījumā bez norādes uz aktuālo (modē nākušo) mūziku.

Visā starpkaru posmā sastopams pretnostatījums starp “veciem un jauniem šlāgeriem” (*neue und alte Schlager*) (piem., Nidel 1939). Parādās arī apzīmējums “vecie labie “šlāgeri”” (*gute alte “Schlager”*), piemēram, rakstot par kādas deju kapelas uzstāšanos vācu kopienas svētkos Daugavpilī (“Deutsches Gemeinschaftsfest in Daugavpils” 1939). Citā gadījumā norādīts uz izmaiņām pašā šlāgera izpratnē: “Tādas dziesmas kā Lehāra “Volgas dziesma”, “nabaga klaidonis” vai joprojām “zaļie virši” – tie faktiski nav šlāgeri agrākajā “šlāgeru” izpratnē, kaut arī spītīgi turas izklaides mūzikas priekšgalā¹¹.” (Fr. 1936)

¹¹ *Lieder, wie das “Wolga-Lied” von Lehar, der “arme Wandergesell” oder die immer noch “grüne Heide” – sie sind eigentlich keine Schlager im Sinn der früheren “Schlager” – behaupten sich allerdings hartnäckig an der Spitze der Unterhaltungsmusik.*

1929. gadā Vācu teātris iestudēja muzikālu komēdiju, Roberta Štolca 1910. gadā Vīnē komponēto opereti *Das Glücksmädel* (“Laimīgā meitene”). Kultūras ziņās teikts, ka jaunuzvedumā iekļautā mūzika jau sen ir tautā iesakņojusies un ietver slavenākos šlāgerus (*Musik ist seit langem volkstümlich und enthält die bekanntesten Schlager*) (“Deutsches Schauspiel” 1929). Rakstītājs nenorāda uz konkrētiem šlāgeru nosaukumiem, jo 20. gs. sākuma operetes kontekstā visa operešu mūzika tiek uztverta kā šlāgeri. Citā piemērā uzsvērta sentimentalitāte, atzīmējot, ka šlāgeri nāk no “sen aizgājušiem laikiem” (*aus längst verschollenen Zeiten*) (““Bitte schön, nach Ihnen”” 1936). Iepriekš minētie piemēri liecina, ka jau starpkaru posmā veidojās arī izpratne par t. s. evergrīniem. Ar šo jēdzienu iespējams apzīmēt šlāgerus, kas nenoveco, bet turpina būt populāri ārpus noteiktas modes vai laika ietvariem. Tie ir saturiski aktuāli, tādēļ klausītājs tos atkal un atkal izjūt caur savu individuālo pieredzi. 20. gs. mūzikas industrijas pētniecībā sastopami viedokļi, ka evergrīnu popularitātes izmantojums ir viens no mūzikas industrijas darbības veidiem (Adorno 1976: 36). Tādēļ nav pārsteidzoši, ka Eiropā uzveda agrāku laiku operetes, ko jaunie mediji izplatīja arī starptautiski, jo auditorija tās atpazīna un pieprasīja. Vienlaikus jaunie šlāgeri, kas nebija saistīti ar operešu mūziku, tika komponēti pēc jau zināmām harmonijas, tekstu vai melodikas shēmām, tādā veidā viešot klausītājos sajūtu par kaut ko tuvu un pazīstamu.

Secinājumi

20. gs. 20. gadu sākumā laikrakstā *Rigasche Rundschau* strauji pieauga vārda *šlāgeris* lietojums reklāmas saukļa nozīmē. Tas skaidrojams tādējādi, ka pēc Pirmā pasaules kara un juku laikiem Latvijā regulāru darbu atsāka teātri, tika uzvestas operetes un lielā skaitā arī izrādītas ārzemju filmas. Mēmā kino uzplaukuma periodā daudzas romantiskās filmas tika veidotas pēc popularitāti guvušu deju šlāgeru motīviem,

tādēļ mēmās filmas un deju šlāģera mijiedarbe ir dabiska. Filmas laikā šlāģerus izpildīja solists vai tapieris, vai arī tie tika atskaņoti skaņuplatē. Laikraksta reklāmās šlāģeris lielākoties parādījās divos kontekstos – kā epitets vai savienojumos ar īpašības vārdiem. Tādējādi tika akcentēta šīs mūzikas iespējamā popularitāte vai vienkārši pievērsta uzmanība kādam jaunumam izklaides piedāvājumā. No valodas viedokļa svarīgi, ka vārds *Schlager* vāciski skan vienādi gan vienskaitlī, gan daudzskaitlī, ja vien nav izmantots artikuls (vienskaitlī *ein, der*, daudzskaitlī *die*). Tādējādi apzīmējums *Schlager* var tikt attiecināts gan uz operetes āriju, gan modes deju, gan filmmūziku kā kopumu. Salikteņi, piemēram, *Schlager-Operette* vai *Film-Schlager*, ļauj precīzi nošķirt ne tikai populāru no nepopulāra, bet arī jaunu no veca. Teksts pēc pirmā publicējuma vairs netika mainīts. Gan to, kas rakstīts, piemēram, filmas reklāmā, gan arī konkrētas reklāmas publicēšanas reižu skaitu noteica reklāmas pasūtītājs.

Kultūras un izklaides dzīves atjaunošanās pēc kara, jaunu mediju rašanās, kas sniedza iespēju šlāģerus pārraidīt, veicināja paša vārda *Schlager* popularitātes pieaugumu, un tā izplatība preses leksikā kļuva likumsakarīga. Tāpēc 20. gadu sākumā šī apzīmējuma izmantojums kultūras piedāvājuma raksturojumā nebija stihisks vai nekonsekvents. Lai arī statistiski reklāmās un kultūras apskatos visbiežāk par šlāģeriem sauca dažādu valstu kinofilmās, nav iespējams saistīt pieminējumu skaitu un kontekstus tikai ar kādu vienu semantisko nišu.

Šlāģerfilmu reklāmu īpatsvars nenoliedzami skaidrojams ar kino kā izklaides jomas popularitāti. Sākotnēji, 19. gadsimtā, šlāģeris bija saistīts galvenokārt ar operetēm, taču 20. gs. 20. gadu reklāmās tas kļuva par filmas apzīmējumu. Tomēr, kaut arī mēmā kino uzplaukuma laikā 20. gadu vidū un otrajā pusē šlāģeris kā sauklis visbiežāk parādījās kino reklāmās, tas nav uztverams kā specifisks kino jēdziens. Ar reklāmu palīdzību ir iespējams identificēt filmas demonstrēšanas laiku, bet ne reālus filmas panākumus Rīgā. Līdzīgi ir ar nošizdevumiem un skaņuplatēm. Reklāmu intensitāte ļauj izdarīt secinājumus par noteiktu uzņēmumu darbību, konkrētu šlāģeru esamību un pieejamību noteiktos gados, bet reklāmas neatspoguļoja skaņuplašu vai nošizdevumu apriti.

20. gados pieauga deju nozīme operetē. Šos procesus indicēja arī prese. Tika pieminēti jauni ritmi, operešu repertuārā ienāca džezs un modes dejas. Tādi vārdu savienojumi kā *Operetten-Schlager* (operešu šlāģeris), no vienas puses, atsaucas uz jau 20. gs. sākumā eksistējušo saikni starp šlāģera apzīmējumu un opereti, bet, no otras, nostiprina priekšstatu par šlāģeri kā jauna deju ritmos komponēta operetes fragmenta apzīmējumu.

30. gadu sākumā preses leksikā notika strauja pāreja no šlāģera operešu un filmu reklāmās uz filmmūziku – liriskām dziesmām deju ritmos. Kompozīcijās izmantotie ritmi visbiežāk bija jau aprītē esoši

deju žanri kā tango vai fokstrots; tāpat bija populāras valša un marša ritmos veidotas dziesmas.

20.–30. gados dažādu mediju sadarbības ietekmē presē kristalizējās izpratne par evergrīniem jeb šlāgeriem, kas spēj saglabāt ilglaicīgu popularitāti. Pēc operetes motīviem uzņemot filmu, populārākos fragmentus tulkoja un izdeva gan nošizdevumos, gan skaņuplatēs, līdz ar to starpmediju pārnese rezultātā atpazīstamība kļuva ilglaicīga. Evergrīni savieno it kā pretrunīgus elementus: *veco* (modē neesošo, neaktuālo) un *šlāgeri* (modē esošo, aktuālo). Tieši šīs pretrunības dēļ mūsdienās ir grūti definēt, ko 20. gs. 30. gados Latvijā saprata ar ārzemju šlāgeriem. Katrā ziņā *Rigasche Rundschau* piemērs iezīmē ar šlāgeri saistītu jautājumu loku, ko būtu nepieciešams izvērstāk analizēt atsevišķos pētījumos.

Laikā no 1919. līdz 1930. gadam *Rigasche Rundschau* reklāmās apzīmējums *Schlager* izmantots ļoti plaši. To noteica ne tikai šī vārda popularitātes pieaugums preses leksikā kopumā, bet arī jaunu mediju darbība: tādējādi šlāgeris no operetes skatuves nonāca radio, nošizdevumos, dejuzālēs un uz kino ekrāniem. Šlāgeris bija preses sauklis, kas reprezentēja ne tikai noteiktas ar mūziku saistītas kultūras produktu grupas, bet tika lietots arī ārpusmuzikālā nozīmē, kā izteiksmes līdzeklis, kura jēga izrietēja no ziņas konteksta. Svarīgi, ka, piemēram, kino reklāmās, lai arī ārēji uzkrītošs un redzams, *šlāgeris* bija tikai viens no daudziem, ne galvenais filmas reklamēšanas līdzeklis. Pieminējumu skaita mazināšanās 30. gadu otrajā pusē šķiet grūti izskaidrojama situācijā, kurā vienlaikus eksistēja daudzveidīgs šlāgeru izplatības mediju klāsts. Joprojām aktīvi darbojās gan kinoteātri, gan radio, tika izdotas skaņuplates, arī koncertdzīve un izklaide deju zālēs nebija zaudējusi savu intensitāti. Šis aspekts būtu jāvērtē sociālpolitiskā kontekstā atsevišķā pētījumā.

LITERATŪRA UN CITI AVOTI

Adorno, Theodor W. (1976). *Introduction to the Music Sociology*. New York: Seabury Press Inc.

“Alhambra” (1926). *Rigasche Rundschau*, 3. Dezember, S. 4

Altman, Rick (2004). *Sound in Silent Film*. New York: Columbia University Press

““A. T.”” (1929). *Rigasche Rundschau*, 14. Januar, S. 3

““A. T.” Wenn der weisse Flieder wieder blüht...” (1929). *Rigasche Rundschau*, 5. Oktober, S. 8

Belina, Anastasia, and Derek B. Scott (2019). *The Cambridge Companion to Operetta*. Cambridge: Cambridge University Press

“Bildereinrahmungen” (1929). *Rigasche Rundschau*, 20. März, S. 8

““Bitte schön, nach Ihnen”” (1936). *Rigasche Rundschau*, 11. August, S. 6

“Casino-Theater” (1932a). *Rigasche Rundschau*, 19. Januar, S. 7

“Casino-Theater” (1932b). *Rigasche Rundschau*, 8. August, S. 4

Dēliņš, Edgars (1928). “Skolēni un kinematogrāfs.” *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 4, 377.–386. lpp.

“Der Grosse Deutsche Revue Operetten Tonfilm “Nur Du”” (1930). *Rigasche Rundschau*, 20. Oktober, S. 3

“Deutsche Operette” (1929). *Rigasche Rundschau*, 11. Oktober, S. 8

“Deutsches Gemeinschaftsfest in Daugavpils” (1939). *Rigasche Rundschau*, 18. Januar, S. 2

“Deutsches Schauspiel. Das Glücksmädel” (1929). *Rigasche Rundschau*, 30. März, S. 13

“Deutsches Schauspiel. Letzte Aufführung der “Maria Stuart”” (1936). *Rigasche Rundschau*, 1. Februar, S. 5

“Die Gräfin Maritza” (1932). *Rigasche Rundschau*, 17. Oktober, S. 4

“Die letzten Tage! Berliner Schlager! “Ein Walzertraum”” (1926). *Rigasche Rundschau*, 25. Februar, S. 7

“Die lustige Witwe” (1926). *Rigasche Rundschau*, 23. Oktober, S. 3

“Die neuesten Tanzschlager nur auf Bellaccord-Electro” (1932). *Rigasche Rundschau*, 16. April, S. 4

“Die Paul O'Montis-Abende” (1930a). *Rigasche Rundschau*, 18. Februar, S. 7

“Die Paul O'Montis-Abende” (1930b). *Rigasche Rundschau*, 22. Februar, S. 7

“Diverse Veranstaltungen. Alhambra” (1926). *Rigasche Rundschau*, 10. September, S. 5

“Diverse Veranstaltungen. “Aquarium” (1923). *Rigasche Rundschau*, 28. April, S. 14

Doelle, Franz (b. g.). *Ceriņi, kad dārzos ziedos plauks: slow-fox*. Nošizdevums. Rīga: Lyra

Eglītis, Anšlavs (1972). *Lielais mēmais*. Bruklina: Grāmatu Draugs

Erwin, Ralph (1929). *Ich küsse Ihre Hand, Madame*. Nošizdevums. Rīga: Accord

Fr. (1930). “Zapfenstreich am Rhein” im “A.T.” *Rigasche Rundschau*, 9. September, S. 6

Fr. (1936). “Rundfunk-Allerlei.” *Rigasche Rundschau*, 5. November, S. 7

Franklin, Peter (2004). “Between the Wars: Traditions, Modernisms, and the “Little People from the Suburbs”.” In: *The Cambridge History of Twentieth-Century Music*. Edited by Nicholas Cook and Anthony Pople. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 186–209

“Gräfin Mariza” in der National Oper” (1934). *Rigasche Rundschau*, 18. Oktober, S. 6

Günther, Richard Otto (1926). “Das “Schwarzwaldmädel”.” *Rigasche Rundschau*, 4. Januar, S. 7

Günther, Richard Otto (1930). “Jazzmusik auf zwei Klavieren.” *Rigasche Rundschau*, 24. Juli, S. 7

Günther, Richard Otto (1939). “Lustiger Musikabend in Melluschi.” *Rigasche Rundschau*, 1. August, S. 2

“Hallo Europa! Rundfunk-Programm” (1936a). *Rigasche Rundschau*, 16. Dezember, S. 4

“Hallo Europa! Rundfunk-Programm” (1936b). *Rigasche Rundschau*, 30. Dezember, S. 3

“Heute im Rundfunk” (1929a). *Rigasche Rundschau*, 8. April, S. 3

“Heute im Rundfunk” (1929b). *Rigasche Rundschau*, 20. April, S. 14

“Heute im Rundfunk” (1932). *Rigasche Rudschau*, 1. April, S. 6

Hohlbaum, Robert (1935). “Der Deutsche Verlag. Ein Kapitel deutscher Geistesgeschichte.” *Baltische Monatshefte*, Nr. 12, S. 664–673

Jansons, Jānis (1934). *Teātris I*. Rīga: Biedrība “Modernais Teātris”

Jary, Michael (1939). *Tas jūrniekam vēl nespēj iedvest bailes = Das kann doch einen Seemann nicht erschüttern*. Nošizdevums. Rīga: Accord

- J. E. (1920). "Kunst- und Geistesleben. Deutsche Operette." *Rigasche Rundschau*, 25. Oktober, S. 5
- J. K. (1927). "Revija – Rīgā." *Jaunākās Ziņas*, 15. janvāris, 8. lpp.
- "Juri Morfessi in Riga" (1930). *Rigasche Rundschau*, 30. August, S. 5
- "Kasino-Theater" (1929). *Rigasche Rundschau*, 14. November, S. 4
- Keuchel, E. (1932). "St-randbemerkungen." *Rigasche Rundschau*, 29. August, S. 6
- "Kino" (1930). *Rigasche Rundschau*, 8. September, S. 7
- "Kino "Astoria"" (1923). *Rigasche Rundschau*, 13. Januar, S. 8
- "Kino "A. T."" (1939). *Rigasche Rundschau*, 4. September, S. 9
- "Kino. Lichtspiele" (1929). *Rigasche Rundschau*, 11. Februar, S. 7
- "Kino "Metropol"" (1929). *Rigasche Rundschau*, 19. November, S. 4
- "Kino "Metropol"" (1930a). *Rigasche Rundschau*, 27. Januar, S. 4
- "Kino "Metropol"" (1930b). *Rigasche Rundschau*, 1. Februar, S. 7
- "Kino "Metropol"" (1930c). *Rigasche Rundschau*, 28. April, S. 4
- "Kino "Metropol"" (1930d). *Rigasche Rundschau*, 6. Oktober, S. 2
- "Kino Metropol. "Am Kamin"" (1929). *Rigasche Rundschau*, 7. März, S. 4
- "Kino Metropol. "Am Kamin" und "Vergiß den Kamin"" (1929). *Rigasche Rundschau*, 13. März, S. 4
- "Kino "Palast". Schlager! "Die Fledermaus"" (1929). *Rigasche Rundschau*, 22. November, S. 2
- "Kino "Star"" (1929). *Rigasche Rundschau*, 18. März, S. 4
- "Kino-Theater Astoria" (1926). *Rigasche Rundschau*, 1. März, S. 3
- "Kino-Varieté "Moulin-Rouge"" (1926). *Rigasche Rundschau*, 8. Dezember, S. 4
- Klotiņš, Arnolds (2013). "Latviešu mūzika." In: *Latvieši un Latvija*. Sast. Jānis Stradiņš. 4. sējums: *Latvijas kultūra, izglītība, zinātne*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 379.–411. lpp.
- ""Kolosseum"" (1926). *Rigasche Rundschau*, 4. Dezember, S. 3, 13
- "Konzertgarten Mascotte" (1930). *Rigasche Rundschau*, 18. August, S. 7
- Koropow, Wladimir (1926). "Wie man heute in Russland tanzt." *Rigasche Rundschau*, 9. Oktober, S. 13
- Krūmiņš, G. (1928). *Praktisks ilustrēts Vadonis pa Rīgu ar pilsētas plānu*. Rīga: Jēkaba Krūmiņa izdevums

“Kunst- und Geistesleben” (1921). *Rigasche Rundschau*, 8. Oktober, S. 6

“Kunst- und Geistesleben” (1923a). *Rigasche Rundschau*, 30. Mai, S. 6

“Kunst- und Geistesleben” (1923b). *Rigasche Rundschau*, 26. Juni, S. 8

“Kunst und Geistesleben” (1923c). *Rigasche Rundschau*, 5. November, S. 7

Latvijas Nacionālā bibliotēka (b. g.). *periodika.lv*. Digitalizēto Latvijas un latviešu periodikas izdevumu datubāze (skatīts 2020. gada 1. novembrī)

Liepa, Dite (2011). *Latvijas preses valoda*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts

Lindsay-Theimer, John (1928). *Pat und Patachon*. Nošizdevums. Rīga: Accord

Lipša, Ineta (2012). *Izklaides kultūra Latvijā: morāles komunikācijas aspekti (1918–1934)*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds

“Lokales. Tanztournir” (1920). *Rigasche Rundschau*, 24. Dezember, S. 5

Mičāne, Ingrīda (red.) (2005). *Latvijas vēsture: 20. gadsimts*. Rīga: Jumava

“Moral und Sinnlichkeit. Theater “Kolosseum”” (1920). *Rigasche Rundschau*, 27. April, S. 4

“Morgen im Rundfunk” (1930). *Rigasche Rundschau*, 17. September, S. 6

“Neue Schlager” (1932). *Rigasche Rundschau*, 10. Februar, S. 4

Niedel, P. E. (1939). “Der goldene Zweier.” *Rigasche Rundschau*, 20. Oktober, S. 4

Pērkone, Inga (2008). *Kino Latvijā 1920–1940*. Rīga: Zinātne

“Phonycord Dauerschallplatte” (1930). *Rigasche Rundschau*, 5. Juli, S. 8

“Radio. Aus den Rundfunkprogrammen” (1927). *Rigasche Rundschau*, 15. Oktober, S. 6

R. G-s (1925). “Kino-Schau.” *Rigasche Rundschau*, 1. April, S. 6, 10

Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata 1925–1926 (1927). Rīga: Rīgas pilsētas statistikas birojs

“Schußsicheres Glas” (1926). *Rigasche Rundschau*, 22. Dezember, S. 6

Scott, Derek B. (2019). *German Operetta on Broadway and the West End, 1900–1940*. Cambridge: Cambridge University Press

"Seepavillon Majorenhof" (1921). *Rigasche Rundschau*, 17. Juli, S. 4
 "Splendid Palace" (1926). *Rigasche Rundschau*, 12. Mai, S. 5
 ""Splendid Palace"" (1929). *Rigasche Rundschau*, 2. März, S. 3
 ""Splendid Palace"" (1930a). *Rigasche Rundschau*, 28. April, S. 3
 ""Splendid Palace"" (1930b). *Rigasche Rundschau*, 19. September, S. 4
 ""Splendid Palace"" (1932). *Rigasche Rundschau*, 26. März, S. 8
 ""Splendid Palace"" (1939a). *Rigasche Rundschau*, 13. November, S. 6
 ""Splendid Palace"" (1939b). *Rigasche Rundschau*, 4. Dezember, S. 6
 "Splendid-Palace. Der Jazz-Sänger" (1929). *Rigasche Rundschau*,
 2. Dezember, S. 4
 "Splendid-Palace. Der singende Narr" (1929). *Rigasche Rundschau*,
 19. Oktober, S. 8
 "Splendid Palace heute. Die Lieblinge des Publikums Pat und
 Patachon" (1926). *Rigasche Rundschau*, 4. November, S. 4
 Steguweit, Heinz (1939). "Die Schöne Melusine." *Rigasche Rundschau*,
 7. August, S. 1
 "Tod über Schanghai im "Forum"" (1932). *Rigasche Rundschau*,
 8. November, S. 3
 "Tonbild-Karten (Gramophon-Platten)" (1930). *Rigasche Rundschau*,
 20. August, S. 4
 Treijs, Rihards (1996). *Latvijas Republikas prese, 1918–1940*. Rīga:
 Zvaigzne ABC
 "Valencia. Der neueste "Weltschlager" auf Gramophon-Platten bei
 Jul. Heinr. Zimmermann" (1926). *Rigasche Rundschau*, 26. April, S. 5
 Veitners, Indriķis (2014). *Latvijas džeza vēsture (1922–1940)*.
 Promocijas darbs. Rīga: JVLMA. [http://www.music.lv/upload/
 pages/30/Promocijas_darbi/Latvijasdzezavesture1922-1940.pdf](http://www.music.lv/upload/pages/30/Promocijas_darbi/Latvijasdzezavesture1922-1940.pdf)
 (skatīts 2020. gada 10. oktobrī)
 "Vom Pressball" (1930). *Rigasche Rundschau*, 20. Februar, S. 6
 "Walzer – die große Mode" (1929). *Rigasche Rundschau*,
 17. September, S. 2
 ""Wer zuletzt küßt..." Neuer Film im "Splendid"" (1936). *Rigasche
 Rundschau*, 8. Mai, S. 3
 W. G. (1930). ""Rio Rita" im "Splendid Palace"". *Rigasche Rundschau*,
 15. September, S. 6
 "Wiedereröffnung des Kino "Moulin Rouge"" (1920). *Rigasche
 Rundschau*, 24. April, S. 5

“Wien – die Stadt der Lieder” (1930). *Rigasche Rundschau*, 19. Mai, S. 4

“Wintertraining” (1932). *Rigasche Rundschau*, 12. November, S. 2

“Wirtschaftliche Rundschau. Die Aussichten der Leipziger Herbstmesse” (1930). *Rigasche Rundschau*, 1. September, S. 6

““Zapfenstreich am Rhein” im “A. T.”” (1930). *Rigasche Rundschau*, 9. September, S. 4

“Zur Grammophonplage am Rigaschen Strande” (1930). *Rigasche Rundschau*, 27. Mai, S. 7

““Zu Tee und Tanz”” (1923). *Rigasche Rundschau*, 18. Oktober, S. 2

“Zwei Herzen im 3/4 Takt” (1930). *Rigasche Rundschau*, 20. September, S. 13

THE TERM *SCHLAGER* IN THE *RIGASCHE RUNDSCHAU* NEWSPAPER, 1919–1939

Alberts Rokpelnis

Summary

The terms *šlāgeris* and *šlāgermūzika* in Latvian are derived from the German *Schlager* and *Schlagermusik*, meaning “hit” and “hit music”. Nowadays, they apply to compositions produced by the music industry with certain stylistic qualities. The main focus of this paper lies in the semantic properties of the term *Schlager* as it appeared in advertisements in the *Rigasche Rundschau*, the most important German newspaper in Latvia of the early 20th century. This German term originating in the Austrian dialect and the German merchant vocabulary of the 19th century entered the German press in Riga in various publications related to culture several decades before the proclamation of Latvian independence in 1918. It remained widespread in press vocabulary in the interwar era and during the German occupation in the Second World War.

At the end of the 19th century, *Schlager* as a term was attributed mostly to operetta music. The practice of using the term for popular and financially successful operetta excerpts in the German language and in German-related regions of Europe continued in the interwar period.

The field of popular music in the 1920s was characterised by new media – improved sound-recording technologies and radio – but printed music also continued to play an important role in the distribution of music. A common feature of all these music distribution media was their compact format. Composers adapted to the new